

EVANGÉLIKUS HITTUDOMÁNYI EGYETEM

Teológia (teológus-lelkész)

Nappali tagozat

„Nincs ép hely testemen”

betegség-tapasztalatok a Zsoltárokból

TUDOMÁNYOS DIÁKKÖRI KONFERENCIA DOLGOZAT

Készítette: Mórotz Réka Rebeka

Témavezető: Dr. Varga Gyöngyi

Budapest

2023

Tartalom

1. Bevezetés	5
1.1. Ami mindenkit érint	5
1.2. Motiváció	6
2. Az ószövetségi betegségek	7
2.1. Általános	7
2.2. Ókori keleti kitekintés	9
2.2.1. Kánaán földje	9
2.2.2. Mezopotámia	10
2.2.3. Egyiptom	10
2.3. Betegségekkel kapcsolatos kifejezések az Ószövetségben	11
2.3.1. חלה (<i>hlh</i>) - Megbetegszik	11
2.3.2. צרע (<i>sr</i>) – bőrbetegséget elkap	12
2.3.3. צרעת (<i>šārā`at</i>) – lepra	12
2.3.4. רפא (<i>rp</i>) – meggyógyít	13
2.4. Ahogy a társadalom reagál	14
2.5. Szomatikus, pszichikus, pszichoszomatikus	16
3. Betegségek a Zsoltárok világában	18
3.1. Az egzisztenciális tapasztalat tükröi	18
3.1.1. Paul Beauchamp: A zsoltárok világa	19
3.1.2. Hermann Gunkel	20
3.1.3. Sigmund Mowinckel	21
3.2. 38. zsoltár – „Nincs ép hely testemen...”	25
3.2.1. Általános jellemzők	25
3.2.2. A zsoltárban megjelenő betegségek – 2-11.vers	27
3.2.3. A közösség reakciója – 12-15.17.20. vers	32
3.3. 41. Zsoltár – „Uram, légy kegyelmes...”	34

3.3.1. Általános jellemzők.....	34
3.3.2. A tanácsadás – 2-4. vers.....	36
3.3.3. Az átélt betegség – 5-11. vers.....	37
3.3.4. A könyörgés meghallgatása – 12-14. vers	40
3.4. A két zsoltár összehasonlítása.....	40
4. Befejezés	43
5. Bibliográfia	44

Plágiumnyilatkozat

Alulírott **Mórotz Réka Rebeka** kijelentem, hogy a TDK munkám irodalomjegyzékében minden művet felsoroltam, amelyet felhasználtam; amit felsoroltam, valóban felhasználtam; mások gondolatmenetének ismertetésénél mindig közlöm a forrást; s a szó szerint átvett szövegeket mindig idézőjelben és forrásmegjelöléssel közlöm.

Dátum: 2023. április 12., Budapest

Aláírás

1. Bevezetés

1. 1. Ami mindenkit érint

A betegség egy olyan mindennapos dolog, ami senkit sem tud elkerülni. Az életünk több területét is érinti, befolyásolja, ha betegek vagyunk, hiszen átmenetileg korlátozza a teljesítő képességünket (pl.: munkahelyen, gyereknevelésben, tanulásban). Ezenkívül egy-egy betegség kezelése ma már jelentős költségekkel is jár. Elmondhatjuk, hogy senki nem menekül a betegség tapasztalatoktól, hiszen, ha esetleg valaki még nem is volt beteg, biztosan segített már valamilyen formában beteg embereken. Ebből is látszik, hogy a betegség teljes mértékben az ember egzisztenciális alapélménye.

Ezenkívül azt is fontos kiemelni, hogy az ember talán a betegség alatt a legőszintébb. Olyankor nehéz letagadni az érzéseket és az igazi valónkat. Erről hasonlóan gondolkodik Dr. Kőváry Zoltán klinikai szakpszichológus is, aki egy szacikkében a következőt írja: *„Évezredes tapasztalat, hogy az ember „mélyebb valója” szélsőséges helyzetekben, „kóros” állapotokban nyilatkozik meg leginkább.”*¹ Ez azért is fontos, mert a „kóros állapotok” jelenthetnek bármilyen betegséget. Ha csak egy kicsit is megviselni a szervezetünket, lelkünket, a betegségre adott reakciónk máris egy teljesen új, esetleg ismeretlen oldalunkat mutatja be.

Az Ószövetség emberi tapasztalatokkal teljes irodalom, hisz az emberek élethez való hozzáállását mutatja be. Ez abból is látszik, hogy az ószövetségi antropológia a mai napig kedvelt kutatási terület. Hans Walter Wolff szerint az antropológiai jelenségeket kell teológiailag megérteni és nem fordítva.² Az ember élete Isten előtt történik: coram Deo.³ Az ószövetségi irodalom így válhat tükrévé mindennek, ezáltal a betegségeknek, a beteg ember gondolkodásának is. S mint a legtöbb emberi dologra, a betegségekre reflektáló legjobb, legkézzelfoghatóbb szövegeket a zsoltárok között találjuk meg. A zsoltárosok, akik megnyilatkoznak, a mai olvasó számára is közvetlen impulzusokat adnak.

¹ KŐVÁRY Zoltán: Küzdelem a hiteles létezésért – betegség, megismerés és egzisztencia, I. rész 2018., <https://mindsetpszichologia.hu/kuzdelem-a-hiteles-letezesert-betegseg-megismeres-es-egzisztencia-i-resz> (letöltés: 2023. 03. 20.)

² WOLFF 2001, 18. o.

³ JANOWSKI - LIESS 2009, 13. o.

1.2. Motiváció

A gimnáziumi éveim alatt nagyon sokáig gondolkodtam, hogy a teológia vagy az orvosi egyetem az én utam, ugyanis már nagyon fiatal korom óta vonz a betegségek gyógyítása, illetve a betegség társadalmi hatásának témája. Tapasztalom, hogy a stressz átjárja a mindennapjainkat, úgy is fogalmazhatnék, hogy ez a „társadalmunk betegsége”. Ezt látva elkezdett egyre jobban érdekelni az emberek lelki világa és az ezt vizsgáló tudományág: a pszichológia.

Teológiai tanulmányom első két évében alakult ki bennem, hogy az Ószövetség világa érdekel. A héber nyelv, a bibliai kortörténet, a társadalmi kérdések, amelyek rövid családi történetekbe ágyazódnak, számomra egészen rendkívüliek.

Saul uralkodásáról és annak velejáróiról (beleértve a betegségét is) tanulva jöttem rá, hogy én az Ószövetség keretén belül a testi-lelki betegségekkel szeretnék mélyebben foglalkozni. Ez volt a fő motivációm ennek a dolgozatnak a megírására, bár a dolgozaton belül konkrétan Saul történetével nem foglalkozom. Remélem a jövőben lesz lehetőségem még mélyebben beleásni magam a témába.

A jelenlegi dolgozat első felében egy részletes, általános összefoglalást nyújtok az ószövetségi betegségekről: arról, hogy hol, milyen formában jelennek meg. Hangsúlyt kap az is, hogy ezekre az egzisztenciális krízis helyzetekre miként reagál a társadalom. A dolgozat második felében két zsoltáron szemléltetem mindezt. Azért esett a zsoltárokra a választásom, mert ezek a szövegek a legérzékenyebb betekintést engedik az emberi élet mélységeibe.

2. Az ószövetségi betegségek

2.1. Általános

A világban mindig is jelen voltak a különböző betegségek. Már egészen korai feljegyzéseket találunk ezekkel kapcsolatban. Ezért az ókori izraeli világban, így a Bibliában is megjelenik a téma. A Szentírásban a mai értelemben vett orvostudományi ismeretek és gyógyítási gyakorlatok háttérbe szorulnak. Sokkal fontosabb az a kérdés, hogy a társadalom hogyan viszonyul a betegség és gyógyulás témájához. Fontos már az elején megjegyezni, hogy sem az Ószövetség, sem az Újszövetség nem állít fel kategóriákat az ismert betegségekről, és nem tükrözi a gyógyítási módszereket sem.⁴

A korabeli izraeliek a betegségeket nem pusztán biológiai eredetűnek tekintették, hanem az emberi lény testi és lelki egységének változatos és összefüggő eseményeként. Az ókorban szamon tartott betegségeket kétféleképpen lehetett megérteni. Az egyik ilyen megértési lehetőség, hogy ha az ókori Kelet világáról ismereteket szerzünk. Ezáltal jobban meg tudjuk ismerni a betegségek biológiai, szociológiai hátterét. A másik ilyen megértési lehetőség, ha a gyógyítás és a betegségek gyökereit a mágiában, népi babonákban keressük.⁵ A betegségek okainak ismerete összeségében nagyon alacsony volt az ókori társadalmakban. A betegségek kívülről jöttek, de mindig függtek az embertől. Így azt nem gondolták természetes, az emberből belülről fakadó problémának, hanem istenségektől, démonoktól származtatták. Ám ezek az emberi kóros elváltozások hatottak a külvilágra is, így a társadalmi folyamatokra is. Nem az orvosi vonatkozások álltak tehát a középpontban, hanem a betegség természete, és az ebből fakadó lelki és fizikai szorongás. A testi és lelki betegségeket együtt látták, és ezek gyakran össze is olvadtak. Az ember boldogságával, kiteljesedével szembemenő dolognak tartották a betegséget.⁶

Sokféle betegség sújtotta a bibliai embereket is. Ám az emberek nem mutattak irántuk tudományos érdeklődést. Általánoságban a gyengeséget, fizikai fáradtságot jelentették a betegségek.⁷ A zsoltárokból és Jób könyvében elénekelt szövegek rávilágítanak arra, hogy az ókori Izrael lakosságának a legszegényebb részei, akárcsak sok mai szegény országban, szenvedtek gyakran súlyos betegségben. A terjedő járványok is folyamatos veszélyeket

⁴ BERLEJUNG - FREVEL 2016, 301. o.

⁵ FOHRER 1981, 172-174. o.

⁶ BERLEJUNG - FREVEL 2016, 302. o.

⁷ FOHRER 1981, 175. o.

jelentettek, különösen háború és éhínség idején. („Ha böjtölnek, nem hallgatok esdeklésükre. Ha égőáldozatot vagy ételáldozatot mutatnak be, azok sem lesznek kedvesek előttem. Sőt fegyverrel, éhínséggel és dögvésszel irtom ki őket.” Jer 14,12).⁸ A csatákban, harcokban szerzett sérülésekre külön nem utalnak ószövetségi szövegek olyan formában, hogy egészségügyi károsodásként említenék azokat. A bibliai embert fenyegető betegségek sokkal veszélyesebbek és kiszámíthatatlanabbak voltak, mint a modern korban. Így például egy ma már rutin-műtéttel gyógyítható betegségbe (pl.: vakbélgyulladás) az emberek akkor belehalhattak. Ószövetségi szövegek néhol utalnak sántákra, mozgásszervi rendelleneségektől szenvedőkre. Ők vagy születésükkor, vagy baleset következtében sérültek meg. („Volt Jónátánnak, Saul fiának egy mindkét lábára béna fia, aki ötesztendő volt, amikor megjött a hír Jezréelből Saulról és Jónátánról. Akkor fölkapta dajkája, és elfutott. De mivel a dajka gyorsan futott, a gyermek leesett és megsántult. Mefibóset volt a neve.” 2Sám 4,4)⁹

A Biblia rendszerint nem természetes okokra vezeti vissza a betegségeket, hanem Isten büntetéseként vagy tőle jövő próbatételként kezeli. Az alábbi táblázatban összefoglalom, hogy kit neveznek meg a betegség okaként, forrásaként.

A betegséget hozhatta:	
Isten	„Ezért fellángolt az ÚR haragja Uzzá ellen. Nyomban lesújtott rá az Isten meggondolatlanságáért, és meghalt ott, az Isten ládája mellett.” (2Sám 6,7)
Vagy Isten küldötte/szolgálójaként:	
Isten angyala	„De amikor az angyal Jeruzsálem ellen nyújtotta ki a kezét, hogy elpusztítsa...” (2Sám 24,16)
Sátán	„A Sátán eltávozott az ÚR színe elől, és megverte Jóbot rosszindulatú fekélyekkel tetőtől talpig.” (Jób 2,7)
Démon	„Saultól viszont eltávozott az ÚR lelke, és egy gonosz szellem kezdte gyötörni, amelyet az ÚR küldött.” (1Sám 16,14)

⁸ STAUBLI - SCHROER 2014, 474. o.

⁹ BERLEJUNG - FREVEL 2016, 303. o.

Az alvilág erői	„ <i>sem a homályban lopódzó dögvésztől, sem a délben pusztító ragálytól.</i> ” (Zsolt 91,6)
Később a betegséget igaz próbatételnek tekintették.	„ <i>Az ÚR intését meg ne vesd, fiam, és dorgálását meg ne utáld!</i> ” (Jób 5,16) ¹⁰

Általánosan a betegségek az idősebbeknél jelentkeztek, legalábbis ez derül ki a szöveghagyományokból. Kevés olyan esetről tudunk, hogy fiatal, életerős ember megbetegszik. A Zsoltárok könyvében nem derül ki a betegek életkora, ám időskorúak betegségére szenvedésére többször utalnak szövegek. A Zsoltárok könyvén kívül a Prédikátor könyvében is találunk példát erre: 12. fejezet verseiben a szentíró az idős, beteg évekre készíti fel a közösség tagjait: „*Gondolj Teremtődre ifjúságod idején, míg el nem jönnek a rossz napok, és el nem érkeznek azok az évek, melyekről ezt mondod: nem szeretem őket! míg el nem sötétedik a nap világa meg a hold és a csillagok, és újra felhők nem érkeznek az eső után. Akkor reszketni fognak a ház őrei, támolyognak az erős férfiak; megállnak az őrlő lányok, mert kevesen vannak, és elhomályosulnak az ablakon kinézők. Bezárulnak az utcára nyíló ajtók, elcsendesül a malom zúgása. Fölkelnek a madárszóra is, és elhalkul minden énekszó. Még egy kis emelkedőtől is félnek, és ijedeznek az úton. A mandulafa kivirágzik, a sáska nehezen vonszolja magát, és mit sem ér a fűszer, mert elmegy az ember örök otthonába, és az utcán körös-körül siratók járnak.*” (Préd 12, 1-5)

2.2. Ókori keleti kitekintés

Az Ószövetségben megjelenő betegségeket többféleképpen lehet csoportosítani az alapján, hogy mit is fejeznek ki. Például általános értelemben beszélhetünk gyengeségről, fájdalomról, ám találkozunk egyes betegség-típusok konkrét neveivel is (ilyenek például a bőrbetegségekkel kapcsolatos kifejezések). Az ókori közel keleti irodalmakban gyakran ugyanazok az egészségügyi problémák fordulnak elő, mint a bibliai szövegekben, elsősorban is a zsoltárokba. Ezért érdemes betekintést nyerni ezekbe az irodalmakba is.¹¹

2.2.1. Kánaán földje

A kánaáni kultúrában, beleértve ebbe a filiszteus és föníciai városokat is, nehézségekbe ütközik rekonstruálnunk a betegségekre történő utalások mögötti koncepciókat. Sok különös formájú, szimbolikus ábrákkal díszített amulett maradt fenn, amelyekre reflexiókat találunk az

¹⁰ HAAG 1989, 146-147. o.

¹¹ SEYBOLD 1973, 18. o.

Ószövetségben is, bár nem világos e tárgyak konkrét funkciója. Például az 1 Sám 6,4-ben: „*Erre azt kérdezték: Milyen jóvátételi ajándékot kell adnunk? Ők így válaszoltak: Öt aranyfekélyt és öt aranyegeret a filiszteusok városfejedelmeinek a száma szerint, mert ugyanaz a csapás sújt mindenkit a városfejedelmekkel együtt.*” A 2Kir 1,2b -ben megjelenik a filiszteusok városának istene, akit orvosi szaktekintélyként imádtak. „*Menjetek, és kérdezzétek meg Baalzebúbot, Ekrón istenét, hogy meggyógyulok-e ebből a betegségből!*” Az ugariti panteon egy istene, Resef a háború és pestis istene is megjelenik az Ószövetségben, bár nincs nevén nevezve. Hab 3,5-ben ezt olvassuk: „*Előtte dögvész jár, lába nyomán láz támad.*”¹²

2.2.2. Mezopotámia

A Mezopotámiában az orvoslás tudományát tekintve elméleti és gyakorlati hagyományt különböztethetünk meg. Mindkét hagyományág ómenszövegekben gyűjtötte a tudását, mindkettőt szakértők támogatták: a vallási vezető (*ašipu*) és az orvos (*asû*). Az orvos gyengébb pozíciónak számított, de mindkét pozíció bárki számára elérhető volt. Orvosi kezelésekről is fennmaradtak feljegyzések. Hammurapi törvényeiben megjelennek utalások szemműtékekre, amelyek csak fájdalom csillapításra szoruló bemetszések voltak. A császármetszéssel kapcsolatban tudunk arról, hogy csak halott terhes nőknön végezték el. Alapvetően a betegségeket vallási oldalról közelítették meg. A gyógyítás alapjának az ördögűzés mágikus hatásait tartották. Rengeteg példa van arra, hogy istenekhez imádkoztak a gyógyulásért. A hettiták és perzsák orvosi írásaiból úgy tűnik, hogy a korábbi mezopotámiai gyakorlatok hatottak rájuk. Általánosan elmondható, hogy az ókori Keleten a betegségeket orvostudományos és mágikus módon is kezelték. Még nem bizonyított, hogy az ókori Izraelre befolyással voltak ezen a területen.¹³

2.2.3. Egyiptom

Egyiptom már az ókorban az orvostudomány központjának számított. A korai időktől kezdve fennmaradtak orvosi leírások, gyógyításokkal kapcsolatos feljegyzések, például az Ebers Papirusz az egyik legrégebbi sebészeti/gyógyászati papirusz, amely diagnózisokat, terápiákat és recepteket gyűjtött össze. A betegségek egyedi képábrázolással szintén Egyiptomból származnak, például a gyermekbénulás egyik korai ábrázolása.¹⁴

¹² SEYBOLD - MÜLLER 1978, 19-20. o.

¹³ UO. 21-26. o.

¹⁴ UO. 26-27. o.

Az Ószövetség tanúskodik arról, hogy az ókori Izrael miben is különbözött a környezetétől. Elmondható, hogy az izraelieknek nem volt említésre méltó segédeszköze, sem orvosa. Az idős betegek élettere Izraelben korlátozott volt. Az Ósz tanúságtétele szerint a bibliai Izraelben a betegek számára az az út kínálkozott, hogy a vallás felől közelítsék meg a betegségük okát, ha Istenhez fordultak imádságban.¹⁵

2.3. Betegségekkel kapcsolatos kifejezések az Ószövetségben

Tulajdonképpen a betegnek, mint melléknévnek nincs egyetlen konkrét héber megfelelője, viszont sok különböző gyököt használ a héber, amivel valamilyen formában ki szeretné fejezni a megbetegedést vagy éppen valamilyen betegséget. Az első feladat egy szöveg lefordításakor, megállapítani, hogy egyáltalán betegségről van-e szó az adott szövegben.

2.3.1. חלה (hlh) - Megbetegszik¹⁶

A חלה az egyik leggyakrabban előkerülő gyök a betegségekkel kapcsolatban. A bibliában a hlh szó, mind a hét igetörzsben megjelenik, összesen 110-szer. Az ezután következő gyökök esetében csak azokat az igetörzsi formákat emelem ki, amelyek relevánsak a betegség szempontjából. A Piél igetörzsben előkerülő *panim*-ot kivéve mindig testi gyengeséget jelöl

Qal: Ebben az igetörzsben az ige jelentése főleg: elgyengül, elfárad, (fáradtnak lenni, gyengének lenni). Jelöli az emberi, testi fáradtság állapotát is, de főként az elfáradást (~megbetegedést) jelenti. A megbetegedés okozója lehet bármi, például a háborús sebek. („Ezért Jórám király visszatért Jezréelbe, hogy meggyógyíttassa sebeit, ... mert beteg volt.” 2Kir 8,29 - כִּי־חָלָה הָיָא - *kî-hôlê hû*) Ezt az igegyököt használják az állatok megbetegedésére is. („Pedig lopott állatot hoztok, vagy sántát és bénát.” Mal 1,13b - אֶת־הַחֹלִי וְאֶת־הַבֵּינָה - *a’et-happissēah wə’et-haḥôlê*) S mindemellett jelölhet lelki megbetegedést is: beteg a szerelemtől. („mert a szerelem betege vagyok!” ÉnÉn 2,5 - כִּי־חָלָה אֶת־הַבָּהּ אֲנִי - *kî-hôlat ’ahābā ’ānî*)¹⁷

Nifal: A nifalban az ige jelentése másabb, mint a qalban, hiszen itt passzívként jelenik meg. Főleg a kimerül, elfárad szavakat használja a magyar fordítás. Lényegi, hogy nifalban a

¹⁵ SEYBOLD - MÜLLER 1978, 28. o.

¹⁶ EGERESSI 2022, 200. o.

¹⁷ JENNI - WESTERMANN 1971, 567. o.

betegeket (beteg embereket) jelöli a gyök. („*a beteget nem gyógyítottátok*” Ez 34,4 - אֲתָהֶם לֹא-רִיפֵּתָם - *lō'-rippē'tem wə'et-haḥólā*)¹⁸

Piel: Piélben az igegyök más jelentéssel bír (például: hízelegni Istenhez), kivéve egy helyen, ahol a jelentés: betegséggel sújt. Ez úgy kerül elénk, mint egy átokkal sújtó fenyegetés. („*akik látják majd a csapásokat és betegségeket, amelyekkel ezt a földet sújtotta az ÚR*” 5Móz 29,21- אֲשֶׁר-חִלָּה יְהוָה בָּהֶם - *wə'et-taḥālū 'êhā 'ăšer-ḥillā yhwah bāh*)¹⁹

Hifil: A hifil műveltető igetörzsben a szó jelentése: megbetegít, beteggé tesz. Így a *hlh* valamilyen főnévvel együtt kerül elő. Ilyen például a szív a Példabeszédek könyvében. („*A hosszú várakozás beteggé teszi a szívet.*” Péld 13,12 - מַהֲלָלָה-לֵב - *maḥālā-lēb*) Ez azt mutatja, hogy különféle igetörzseknél lelki állapotot is jelölhet az igegyök.²⁰

Hofal: súlyosan megsérül **Pual:** elgyengül **Hitpael:** belebetegszik²¹

2.3.2. צָרַע (*sr'*)– bőrbetegséget elkap²²

A legelterjedtebb betegségek a bőrbetegségek voltak, mint a lepra, fekélyek vagy éppen a súlyosabb ekcémák.²³ Ezek közül a legismertebb a lepra volt. A Tóra két hosszú fejezete (Lev 13-14) foglalkozik a bőr elváltozásaival és azok körülményeivel.²⁴

Qal: A gyök jelentése ebben az igetörzsben: kiütéstől megfertőződik, bőrbetegséget elkap. Passzív particípiumként kerül elénk az ige („*akkor az illető poklos, tisztátalan*” Lev 13,44 - אִישׁ צָרַע - *'iš-šārûa 'hû'*)²⁵

2.3.3. צָרַעַת (*šārā'at*)– lepra²⁶

A *zr'* gyökből származik maga a főnév is, amit a leprára használnak. Akkádul *sennetu, sernettu*. Bár a legtöbb irodalom ezt a szót lepraként fordítja, valójában kiütést, abnormális elváltozást jelent az emberen és a tárgyakon is. A Leviticus 13. fejezete alapján nem helyes a lepra kifejezés, mert ott egy olyan betegség kerül elénk, amely gyógyítható.²⁷ A Biblia által használt

¹⁸ EGERESSI 2022, 200. o.

¹⁹ JENNI - WESTERMANN 1971, 568. o.

²⁰ UO. 569. o.

²¹ EGERESSI 2022, 200. o.

²² UO. 609. o.

²³ WOLFF 1973, 179. o.

²⁴ STAUBLI - SCHROER 2014, 475. o.

²⁵ EGERESSI 2022, 609. o.

²⁶ UO. 610. o.

²⁷ UO. 610. o.

lepra szó a ruhán megjelenő zöldes foltokra, azaz penészsre is vonatkozott. Ezenkívül pedig a házak leprájára is kiterjed, ami valamilyen vízsivárgásnak az eredménye lehetett. („poklos kiütést bocsátok valamelyik házra a birtokokban levő földön” Lev 14,34 - וְנִתְּתִי נֶגַע צִרְעָתָהּ - *bābēt 'ereṣ 'āḥūzzatkem wānātattī nega 'šāra 'at*)²⁸

A Biblia összesen hét féle leprát különböztet meg és összesen 19 különböző esetet. A lepra következtében deformált csontokat Palesztinában csak a bizánci korból lehet kimutatni.²⁹

2.3.4. רפא (*rp* ')- gyógyít³⁰

A gyógyulásra, meggyógyításra és ezekkel együtt az orvosra a héber a *rp* ' gyököt használja. Összesen 74-szer szerepel az Ószövetségben (BHS alapján) és ebből 66-szor gyógyítást jelöl.³¹ Bár a dolgozatban az orvos, gyógyulás témája nem lesz mélyebben kifejtve, fontos, hogy említést tegyünk róla, hiszen az ószövetségi betegség - tapasztalatok megértéséhez ez is hozzátartozik. A gyógyászat szorosan összefügg a mágiával, ez lehet az egyik indok arra, hogy a gyógyítók/orvosok csak nagyon ritkán kerülnek elének az Ószövetségben.³²

Qal: Ebben az igealakban az ige jelentése meggyógyít (a), gyógyító (b).

- a) A "meggyógyít" kifejezés abszolút értelemben Istent jelöli: Isten a gyógyító, és ezáltal az ő mivoltát jellemzi a gyógyítás. („Lássátok be, hogy csak én vagyok, nincsen Isten rajtam kívül! Én adok halált, és én adok életet, összeűzök és gyógyítok, nincs, aki kezemből kimentsen.” Deut 32,39 - הֲוֵא עֲתִידָהּ כִּי אֲנִי אֶחָד - *hū' wə'ên 'ēlōhīm 'immādī 'ānī 'āmīt wa'āḥayyē māḥastī wa'ānī 'erpā' wə'ên miyyādī maṣṣīlra'ū 'attā kī 'ānī 'ānī*)³³
- b) A főnévi alak: "gyógyító" elsősorban az orvost jelöli. Qalban mindig terminus technikusként (aktív participium) jelenik meg.³⁴ („Azután megparancsolta József az orvosoknak, akik az ő szolgálatában álltak, hogy balzsamozzák be az apját. Az orvosok be is balzsamozták Izráelt.” Gen 50,2 - וַיְצַו יוֹסֵף אֶת-עֲבָדָיו אֲתָ-אֶת- *wa'jyāwē yōsēf 'et-'ēbādāw 'et-'et-*

²⁸ HAAG 1989, 1114. o.

²⁹ STAUBLI - SCHROER 2014, 475. o.

³⁰ EGERESSI 2022, 680. o.

³¹ SEYBOLD 1973, 29. o.

³² HAAG 1989, 1354. o.

³³ EGERESSI 2022, 680. o.

³⁴ SEYBOLD 1973, 29. o.

הַרְפְּאִים לְהַנֹּת אֶת־אֲבִיָּו וַיַּחֲנוּטוּ הָרְפָאִים אֶת־יִשְׂרָאֵל - hārōpā 'īm laḥănōt 'et- 'ābîw
wayyaḥanţū hārōpā 'īm 'et-yiśrā 'ēla wayəṣaw yôsēp 'et- 'ābādāyw 'et)

Nifal: A nifalban nagyjából hasonlóan, mint a qalban Isten a gyógyító és valaki meggyógyul általa. („*Akkor meggyógyultok, és megtudjátok, hogy Isten miért nem vette le rólatok eddig a kezét.*” 1Sám 6,3 - אִזְּ תִרְפְּאִי וְנִדְעָ לָכֶם לַמָּה לֹא־תִסְוֶר יְהוָה מִפְּנֵם: - 'āz tērāpā 'û wənōda 'lākem lāmmā lō'-tāsûr yādō mikkem)³⁵

Piél + Hitpael: Az ezekben az igetörzsekben álló alakok jelölik az olyan helyzeteket, ahol az ember az, aki gyógyít, azaz itt az ember közvetlenül részt vesz a gyógyításban.

- a) Piél: meggyógyít. („*Népem romlását azzal gyógyítanák, hogy könnyelműen mondogatják: Békesség, békesség! – pedig nincs békesség!*” Jer 8,11 - נִרְפְּאוּ אֶת־ שֵׁבֶר בַּת־עַמִּי עַל־נִקְלָה לְאַמֵּר שְׁלֹמִי /שְׁלֹמִי וְאַיִן שְׁלֹמִי: - šeber bat-'ammî 'al-nəqallâ lē'mōr šālôm šālôm wə'ên šālôm wayəṣappû 'et-)
- b) Hitpael: gyógyíttatja magát. („*Ezért Jórám király visszatért Jezréelbe, hogy meggyógyíttassa sebeit...*” 2Kir 8,29a - וַיֵּרָפֵא אֶת־שֵׁבֶר בַּת־עַמִּי עַל־נִקְלָה לְאַמֵּר שְׁלֹמִי /שְׁלֹמִי וְאַיִן שְׁלֹמִי: - šālôm wə'ên šālômwayəṣappû 'et-šeber bat-'ammî 'al-nəqallâ lē'mōr šālôm)³⁶

A tágabb nyelvi megértés elősegíti a szöveg mélyebb értelmezését, és nyelvi környezetbe ágyazza a kutatásunk tárgyát. S ezután szükséges betekintenünk a kor szociális kontextusába, hogy mélyebb megértést biztosítsunk a betegségek témájában.

2.4. Ahogy a társadalom reagál

A téma általános és teológiai megközelítése egyaránt azt mutatja, hogy a társadalom nem lehet közömbös egy betegséggel szemben. A testi és a lelki szenvedés is provokálja a környezetet. Az emberek megkülönböztető jegyeket használtak a különböző betegségekre reagálva.³⁷ A betegséget nem úgy értelmezték, mint manapság: a teljesítőképesség átmeneti hiányaként

³⁵ EGERESSI 2022, 680. o.

³⁶ SEYBOLD 1973., 29. o.

³⁷ Uo. 48. o.

értelmezték, hanem a társadalmi élet, a közösségben való aktív részvétel képességének a zavaraként.³⁸

Ha egy király lett beteg, akkor a betegség társadalmi és politikai válságot válthatott ki az ókori Keleten, így Izraelben is. Erre az Ószövetségben jó példatörténet Uzijja király története.³⁹ „Az ÚR megverte a királyt, és poklos lett halála napjáig. Ezért egy elkülönített házban lakott, és Jótám, a király fia állt a palota élén, ő bíráskodott az ország népe fölött.” (2Kir 15,5) Tehát a királynak el kellett hagyni a palotát és nem tudta a feladatait ellátni, a trónörökös vette át a helyét a gyógyulásig (jelen esetben a haláláig).

A kiközösítés volt a legszembetűnőbb reakció a beteg emberekkel szemben. Ezzel kapcsolatban Leviticus könyvének fejezeteiben találunk sok példát, a könyvön belül is különösképpen a 13. fejezet ír sokat a betegségekre vonatkozó törvényekről. Ez a fejezet eredetileg a papoknak van szánva, hogy el tudják dönteni milyen bőrbetegség is az, amit meg kell vizsgálniuk. A papok vizsgálati felelőssége elsősorban a kultikus tisztaság kihirdetése. Nem az a fontos, hogy milyen orvosi képességekkel rendelkeznek, ugyanis a tapasztalati alapon nyugvó orvosi kompetencia nem korlátozódott a papi körre. A prófétákat tekintették inkább gyógyítóknak, orvosoknak, mert ők közelebb álltak Istenhez. (Pl.: „Abban az időben Ezékiás halálosan megbetegedett. Ézsaiás próféta, Ámóc fia elment hozzá, és ezt mondta neki: Így szól az Úr: Rendelkezz házadról, mert meghalsz, nem maradsz életben!” 2Kir 20,1)⁴⁰

A Tóra rendelkezései értelmében a bőrbetegségben szenvedőket Áronhoz, vagy valamelyik paphoz kellett vinni és ők megvizsgálják a tüneteket. A szöveg elvárja, hogy a közösség tagjai menjek a papokhoz és ne fordítva. Ez a későbbiekben is említésre kerül: „Vigyázz arra, hogy a poklos kiütésnél gondosan megtartsd és teljesítsd mindazt, amire a lévita papok tanítanak. Tartsátok meg és teljesítétek, amit megparancsoltam nekik!” (Deut 24,8) A papok egyedüli feladata volt, hogy megállapítsák, hogy a bőrbetegségből tisztaság vagy tisztátalanság következik. Ha valakiről kimondják, hogy tisztátalan, akkor egy bizonyos ideig el kell zárni a társadalomtól és el kell kerülni, hogy nehogymás is tisztátalanná váljon tőle. „A poklos embernek pedig, akin kiütés van, legyen a ruhája megszaggatva, a haja gondozatlan, takarja el a bajuszát, és ezt kiabálja: Tisztátalan, tisztátalan! Tisztátalan mindaddig, amíg rajta van a kiütés. Tisztátalan: elkülönítve lakjék, a táboron kívül legyen a lakása.” (Lev 13,45-46)

³⁸ BERLEJUNG - FREVEL 2016, 301. o.

³⁹ SEYBOLD 1973, 49. o.

⁴⁰ BERLEJUNG - FREVEL 2016, 303. o.

A „Tisztátalan, tisztátalan!” figyelmeztetésként szolgál, hogy megakadályozza az érintkezést. A későbbiekben a papoknak ki kell menni a táboron kívülre, hogy megtudják meggyógyultak-e már a poklos emberek. („*a pap pedig menjen ki a táboron kívülre.*” Lev 14,3) A poklos, tisztátalan embereknek haláluk után nem volt tiszteletre méltó temetésük.⁴¹

Más betegségeket, amelyekre nem voltak törvénybéli iránymutatások, nehezebben ismertek fel, diagnosztizáltak. Erre jó példa Jób betegsége és ennek története. Jób könyvének 19. fejezetében kirajzolódik egy kép, hogy hogyan is bántak a beteggel otthoni környezetében: „*Rokonaimat eltávolította mellőlem, ismerőseim egészen elidegenedtek tőlem. Szomszédaim elhagytak, ismerőseim elfelejtettek. A házamban élők és szolgálóleányaim idegennek tartanak, rám sem ismernek többé Feleségem undorodik leheletemtől, testvéreim iszonyodnak tőlem. Még a kisgyermek is megvetnek, kicsúfolnak, ahogy föltápszokodom. Utál minden bizalmas barátom. Akiket szerettem, ellenem fordultak.*” (Jób 19,13-15.17-19) Bár nehéz megállapítani, hogy Jób pontosan milyen betegségben is szenvedett, a szöveg egyértelművé teszi, hogy ez a betegség tönkretette minden kapcsolatát. Kezdetben figyelmen kívül hagyják, legközelebbi hozzátartozói idegenként kezelik.⁴²

2.5. Szomatikus, pszichikus, pszichoszomatikus

Egy betegség lehet testi vagy éppen lelki hátterű. A lélektan napjainkban egyre nyomatékosabban tanítja a pszichoszomatikus és a szomatopszichikus, a lelki-testi és a testi-lelki kölcsönhatást, azt, hogy a test eseményei a pszichében is kifejezésre jutnak, és a psziché eseményei a testre is hatnak.⁴³ Így a test és a lélek szorosan összefüggenek, befolyásolják egymást. Egy mély trauma, egy régóta tartó szorongás vagy éppen egy érzés, amit nem tudunk rendesen kinyilvánítani, nyomot hagynak bennünk és egy-egy betegség útján jelzik létüket. S a testi megbetegedés, egy súlyos testi történés utáni pszichiátriai szövődmény kockázata is magas.⁴⁴

A Bibliában is több történetben jelenik meg bár szomatikusnak tűnő, mégis pszichoszomatikus betegség. Az Ószövetség gyakorlatilag végig egységben látja a testi és lelki betegségeket. Jó példa a pszichoszomatikus betegségek bemutatására Ézsaiás könyvének 38. fejezete. Itt olvashatunk Ezékiás király megbetegedéséről. Ezékiás még fiatal volt ahhoz, hogy halálos beteg legyen. A betegség és az idő előtti halál ószövetségi értelemben Isten büntetése.

⁴¹ SEYBOLD 1973, 49-51. o.

⁴² Uo. 51-53. o.

⁴³ GYÖKÖSSY é. n., 27. o.

⁴⁴RAJNA in: *Eredeti közlemény* 2021, 256. o.

A következőkben a fejezet néhány versét vizsgálom meg abból a szempontból, hogy miként juttatják kifejezésre a beteg ember szomatikus és pszichikus tapasztalatait.

„*Ezékiás erre arcát a fal felé fordítva imádkozott az Úrhoz*” (Ézs 38,2) Ez azt jelenti, hogy arcával a falnak fordulással elzárja magát a külvilágtól. A végső kétségbeesés miatt fordul befelé, hogy Istenhez szólhasson, de egyes kommentárok szerint a betegségből következő depresszió miatt fordult a fal felé, megszakítva a kapcsolatát a világgal, környezetével.⁴⁵

„*Reggelig igyekeztem megnyugodni, de úgy törte össze minden csontomat*” (Ézs 38,13) Ez a vers számos zsoltár versre hasonlít: „*Míg hallgattam, kiszáradtak csontjaim, egész nap jajgatnom kellett.*” (Zsolt 32,3), „*Bűnöm miatt megrokkant az erőm, csontjaim sorvadoznak.*” (Zsolt 31,11). Ezeket a Zsoltárokat pszichoanalitikus, lélekelemző zsoltároknak is nevezik. Amikor a csont kiszáradásról ír a zsoltáros, csakúgy, mint Ézsaiás, nem az ízületi csontbetegségről és az emiatt érzett fájdalomról ír, hanem arról, hogy van a lélek felől egy test felé ható fájdalom. Ez a fájdalom nem reumatikus eredetű, hiszen azzal, hogy Ezékiás megvallja bűneit Istennek, segítséget kér tőle, megszűnik a fájdalom.⁴⁶

„*Ézsaiás azután ezt mondta: Hozzatok egy csomó préselt fügét, tegyétek rá a kelevényre, és életben fog maradni.*” (Ézs 38,22) A kelés (קֶלֶס - *šhyn*) lehet a lepra előjele. Ez a rész is arra utal, hogy az aggódás, szorongás, testi jeleket öltött.⁴⁷

Az ézsaiási fejezeten kívül még számos helyen előkerülnek pszichoszomatikus betegségek, például Saulnál és sok Zsoltárban is. Saul király esete egyedülálló az Ószövetségben, és nagyon jól szemlélteti a depresszióból kialakuló fejfájást, mint pszichoszomatikus betegséget, de ebben a dolgozatban erre a témára külön nem térek ki: Félő, hogy elvinné a hangsúlyt a zsoltárokról.

⁴⁵ CZANIK 1997, 427. o.

⁴⁶ GYARMATHY-BENCZE in: *Theologia reformata transylvanica* 2013, 15. o.

⁴⁷ CZANIK 1997, 437. o.

3. Betegségek a Zsoltárok világában

3.1. Az egzisztenciális tapasztalat tükröi

Az egész Zsoltárok könyve tele van megpróbáltatásokkal, nehézségekkel, amiket le kell küzdeni. A zsoltárok az emberi élet tükröi, így a szövegekben megjelenő szenvedések, mély lelki megélések is rokonságban vannak a mindennapi, emberi életet meghatározó pillanatokkal. A szövegek által rálátni arra, hogy hogyan is éli meg az ember a szenvedését, hogyan fordul el Istentől, és hogyan talál vissza hozzá. Az sem véletlen, hogy Jézus gyakran idéz zsoltárokat. Azzal, hogy elmondunk egy zsoltárt, magunkénak valljuk azt, átéljük a benne megjelenő érzelmeket.⁴⁸ A Zsoltárok könyve az igaz ember⁴⁹ megpróbáltatását vázolja föl. S a szenvedéssel együtt előkerülnek a betegségek is a szövegekben. A különféle zsoltárokból különféle betegségeket (mind testi, mind lelki) ismerhetünk meg. Az ószövetségi szövegek közül a zsoltárok tárják elénk a legőszintébben és a leginkább közvetlen módon ezt a témát.

A zsoltárok a betegségek megélésében és elhordozásában az imádságot egy fontos elemnek tekintik. Az Ószövetségben a zsoltárénekeket gyakran תַּפִּילָּה -nak (*təpillā*) nevezik, ami tulajdonképpen imádságot jelent. A zsoltárok tehát emberi válaszok mindenre, amit Isten a néppel, egyes emberekkel cselekedett.⁵⁰ Ezért sem véletlen, hogy minden betegségről szóló könyörgő zsoltárban a zsoltáros az Úrhoz fordul. Gyakran kerül elő a halál gondolata, a halálközeli állapot. Az élet végső lényege itt is az élni vágyás.⁵¹

A következő részben röviden bemutatok négy biblikus teológus munkáját, akik életük során mélyebben foglalkoztak a zsoltárokkal, ezek sajátosságaival, műfaji besorolásával, használatukkal. Ezen kívül kiemelt hangsúlyt kap Christoph Hinz, aki bár a másik három teológushoz képest nem volt annyira ismert, mégis teológiai munkássága során nagy figyelmet fordított a zsoltárokból megjelenő betegségekre és ezek lélektanára. Emiatt az ő munkáságáról, különösen is a „Die Krankheitspsalmen”⁵² című könyvéről hosszabban is szó lesz.

⁴⁸ BEAUCHAMP 2003, 47. o.

⁴⁹ Itt nyilván az igaz ember nem a morálisan tökéleteset jelenti, hanem az Isten útján járót - a kereszténységben módosult ennek a szókapcsolatnak az értelmezése, főleg a reformáció teológiai tanításához kötődően.

⁵⁰ BARTHA 2004, 721.o.

⁵¹ BEAUCHAMP 2003, 55. o.

⁵² Christoph HINZ: Die Krankheitspsalmen: Ein Gespräch mit ihren Betern. Evangelische Verlagsanstalt GmbH, Leipzig, 1995. 2., verb. Auflage

3.1.1. Paul Beauchamp: A zsoltárok világa⁵³

A könyv szerzője, Paul Beauchamp, jezsuita teológus, alaposan foglalkozik a zsoltárokkal, nemcsak úgy, mint a Biblia egy tanulmányozandó része, hanem mint az imádságos élet egyik formája. Többször kiemeli, hogy ő maga is imádkozik zsoltárszövegekkel. A könyv a különféle zsoltártípusokat külön alfejezetekben vizsgálja, ilyen például a könyörgés, dicsőítés és az ígélet. Beauchamp hangsúlyozza, hogy a zsoltárok nemcsak régi „ószövetségi emberek” szavai, hanem fontos teológiai és egzisztenciális üzeneteket is hordoznak. Az emberi egzisztencia tükröi, amik ma sem veszítették el aktualitásukat.

Kiemeli, hogy a zsoltárok fontos részét alkotják a megpróbáltatások, csak úgy, mint a mai ember életének is. Ezáltal közelebb érezhetjük magunkhoz a zsoltárok szerzőit, akik őszintén beszélnek önmagukról és az ellenségeikről. Gyakran pedig saját bűneiket vallják meg Isten előtt. A zsoltárosok szenvedése látható rokonságot mutat az emberi élet sorsfordító pillanataival. Beauchamp szerint az őszinte önvizsgálat és az elfogadás képessége kulcsfontosságú az imádságban és a spirituális növekedésben, és erre egy jó lehetőség a zsoltárok rendszeres olvasása.⁵⁴

Beauchamp a könyvében részletesen elmélkedik arról is, hogy mi is az üzenet a testi betegségek és az ezekkel való küzdelmek mögött. A könyv Könyörgés című egyik alfejezetében lehet erről részletesen olvasni. „*A zsoltárokból könyörgő személy gyakran úgy beszél magáról, mint aki beteg. Olyannyira igaz ez, hogy a betegségeket a bibliai imádság alapvetően fontos elemének kell tekintenünk.*”⁵⁵ A szerző elmondja, hogy milyen betegségek, milyen formában jelennek meg a zsoltárszövegekben. Ilyenek voltak például: a láz, mint a „test tüze” vagy éppen a szemproblémák, mint a homályos látás. Beauchamp kiemeli, hogy vannak zsoltárok, amik a testről, testi küzdelmekről szólnak, valójában egy másik szinten az élet és a halál küzd az emberi testben, de mindez úgy, hogy Isten kezében van mindkettő.⁵⁶

A könyvnek ugyanezen fejezetében egy újszerű képet is felvázol. Az ószövetségi hagyomány értelmében az embernek két teste van, egy látható és egy szemmel észre nem vehető. A közvetlen látható az egészséges vagy beteg ember, aki megéli a belső küzdelmet az élet és a halál között, de távolságot tart ettől a belső harctól. A másik, nem látható testet nehéz

⁵³ BEAUCHAMP, Paul: A zsoltárok világa. Ford. Vajda András. Bencés Kiadó és Terjesztő Kft., Pannonhalma, 2003.

⁵⁴ BEAUCHAMP 2003.

⁵⁵ Uo. 55.o.

⁵⁶ Uo. 55-57. o.

körülírni, de valamilyen lelki testet jelölhet, egyfajta „fizikai test előtt megjelenő erőteret”. Nincsenek végtagjai, sem különböző részei, ezért ez a test képes olyan dolgokra, amire az erőtlén test nem képes, mint például a vakságban a látás. A „lélek” erre a nem látható testre nem megfelelő szó, hiszen a szerző szerint ez a nem látható nem él meg olyan változásokat, mint a halál. Ezenkívül a „lélek” kifejezés azért sem a legcélravezetőbb, mert ennél a biblikus szövegek sokkal árnyaltabbak. Ez a „második test” képmása a látható testnek, viszont erősebben táplálkozik a kapcsolatokból és a közösségvállalásból. Így ez a „szimbolikus test” „az igazi élet színhelye”, és ennek a testnek a kiáltása kerül elő a beteg panaszában, amikor a zsoltáros a betegségből fakadóan elszakad a közösségtől, attól, ami igazán táplálja ezt a nem látható testet.⁵⁷

3.1.2. Hermann Gunkel⁵⁸

Nem Beauchamp volt az első teológus, aki mélyebben foglalkozott a zsoltárokkal. Gunkellel kezdődött az ószövetségi ima - irodalom elemzése. Az ő munkássága óta kategorizálják a zsoltárokat. A következő műfajokat állapította meg: himnuszok, egyéni és közösségi panaszénekek, egyéni hálaadó zsoltárok, királyzsoltárok, zarándokénekek, áldás- és átokszavak stb. Meghatározta azokat a feltételeket, amelyek alapján önálló műfajokról beszélhetünk.⁵⁹ Különbséget tett bűnbánati (sirató) és hálaadó zsoltárok között.⁶⁰ A műfaji kategóriák azért fontosak, hogy a zsoltárokat mélyebben meg tudjuk érteni és értelmezni. Az azonos kategóriába sorolandó zsoltárok „*Sitz im Leben*” -je és üzenete hasonló. A műfaj szerinti besorolás segít eligazodni a zsoltárok témájában, eszmevilágában, és rávilágít a különböző élethelyzetekre. Fontos, hogy a kategóriába való besorolással egymáshoz hasonlítva gyakran könnyebben tudjuk megérteni a zsoltárokat.⁶¹ Emellett a kategória - besorolás segítségül is szolgálhat a laikus bibliaolvasónak, hogy betekintést nyerjen a zsoltárosok „mindennapjaiba”.

⁵⁷ BEAUCHAMP 2003, 58-59. o.

⁵⁸ **H. Gunkel** nevéhez kapcsolódik a Forma- és Hagyománytörténet kialakulása. Ő kezd el túllépni az írott szövegen, és az írásba foglalás előttiállapotra fordítja a figyelmet. A Genesis elbeszéléseinek összefüggésében, kidolgozta a monda jellegzetességeit.; A zsoltárkutatásban döntő fordulatot hozott H. Gunkel munkássága, aki a zsoltárokat összekapcsoló közös műfajokat, Izrael életében elfoglalt helyüket (*Sitz im Leben*) kereste és vizsgálta. Kutatásainak eredménye elsősorban két nagy munkájában, zsoltárkommentárjában (*Die Psalmenübersetz und erklárt*, HAT II, 2 1926, 19682) és a zsoltárokhoz írt bevezetőjében (*Einleitung in die Psalmen*, 1933, 1975') található. (RÓZSA 1996, 94-95.; 329. o.)

⁵⁹ RÓZSA 1996, 329. o.

⁶⁰ SEYBOLD - MÜLLER 1978, 35. o.

⁶¹ RÓZSA 1996, 329.; 339.; 343. o.

Gunkel a betegek nyomorúságában a bűnbánati gyakorlatokat is észrevette. Szerinte a beteg ember egyfajta példakép a zsoltárolvasók számára, hiszen a beteg emberek – akár bűnbánati, akár hálaadó zsoltárról van szó - mind Istenhez fordulnak.⁶²

3.1.3. Sigmund Mowinckel

Gunkel rámutatott a zsoltárok és a kor kultuszának szoros kapcsolatára, de ezt a munkásságát S. Mowinckel vezette tovább.⁶³ Az ő meglátásában az az izgalmas, hogy a kultuszgyakorlatoknak a mindennapokban is tetten érhető hatását is komolyan veszi. A zsoltárokat istentiszteletek, ünnepek keretében képzelel el, mint azok elsődleges „*Sitz im Leben*”-jét. A közösségi bűnbánati és hálaadó zsoltárokról írt tanulmányában arra az álláspontra jutott, hogy az ókori Izraelben a betegségeket a vallási etiológiának megfelelően kultikus gyakorlatokkal, rítusokkal próbálták gyógyítani. A betegeket papoknak kellett ellátni (Lev 13). Egy-egy ilyen rituálé célja a betegség, fertőzés megszüntetése, valamint az Istennel való megszakadt kapcsolat helyreállítása.⁶⁴ Mowinckel az egyéni bűnbánati zsoltárokról nem ír sokat, és a betegség témával sem hozza összefüggésbe.

3.1.4. Christoph Hinz – Die Krankheitspsalmen⁶⁵

Hinz nagyon részletesen ír a könyvében a zsoltárokról, különösen azokról, ahol valamilyen betegség jelenik meg. Felhívja a figyelmet, hogy bár azok a zsoltárok, amelyek betegségről írnak nem alkotnak külön műfajt, viszont mondhatjuk, hogy a panaszzsoltárok egy alcsoportjába sorolhatók. Kérő imának is nevezhetők, és a „Miért?” és „Meddig?” kérdéseket feszegetik. Hinz viszont külön csoportba sorolja ezeket a zsoltárokat, és a „betegség zsoltárai”

⁶² SEYBOLD 1973, 78. o.

⁶³ RÓZSA 1996, 330. o.

⁶⁴ SEYBOLD 1973, 79. o.

⁶⁵ „Christoph Hinz (1928 - 1991) az egyik legjelentősebb teológusok és egyházi személyek közé tartozott az egykori NDK-ban. A Betegség zsoltáiról (**Die Krankheitspsalmen**) szóló kötet az első kísérlet arra, hogy számos kézírata közül egyet szélesebb körben megismertessen. Egyúttal meghatározó tanúságtétel élete utolsó éveiből, amelyekben fókuszpontként ragyog fel különleges bibliaértelmező tehetsége. A betegek zsoltárainak értelmezése az exegetikai viták élvonalába tartozik. Emellett fontos inspirációs forrás minden, a betegpásztorációval foglalkozó szakember és laikus számára. A vigasztalásról itt nem a hagyományos koncepciókat kínálja. Itt egy Biblia-értelmező, akit maga is megpecsétel a betegség, szembesít a Biblia és a hit sérelmével.” (HINZ 1995, 5. o.)

nevet adja nekik. Ezeknél zsoltároknál, csak úgy, mint a panaszzsoltároknál, nem mindig világos, hogy hol tükröznek valós helyzeteket és hol használnak csak képeket.⁶⁶

Hinz egybegyűjti a betegségekkel foglalkozó zsoltárokat, azonban nem ő az egyetlen, aki ilyen kategóriát állít föl. Klaus Seybold: „Das Gebet des Kranken im Alten Testament”⁶⁷ című könyvében a következőképpen csoportosítja a zsoltárokat.:

- Zsoltárok, amik biztosan betegségeket írnak le: Zsolt 38, Zsolt 41, Zsolt 88
- Zsoltárok, amik valószínűleg betegségeket írnak le: Zsolt 30, Zsolt 39, Zsolt 69, Zsolt 102, Zsolt 103, (Ézs 38)
- Zsoltárok, amiknél nem eldönthető, hogy betegségeket írnak-e le: Zsolt 6, Zsolt 13, Zsolt 32, Zsolt 51, Zsolt 91.⁶⁸

Hinz az Ézsaiás könyvében található lírai leírást Ezékiás betegségéről szintén a biztosan betegségről szóló zsoltárok közé sorolja, és emellett a 6. zsoltárt is így említi.⁶⁹

A „Die Krankheitspsalmen” - ben az egyik legérdekesebb megállapítás, hogy a betegségből adódó panaszok nem úgy jelennek meg, hogy aztán orvostudományi szempontból diagnosztizálható legyen maga a betegség, hanem ezek inkább a beteg szemszögéből megfogalmazódó, szubjektív panaszok.⁷⁰

Hinz végig járja azt a kérdéskört, hogy a betegség-bűn és a gyógyulás-megbocsátás milyen kapcsolatban vannak egymással. Itt gyakorlatilag arra a bizonyos „Miért?” kérdésre keresi a választ. Úgy gondolom, hogy ez valóban egy releváns kérdés teológiailag, mégis nagyon óatosan kell vele bánni. Ezt a könyv is hangsúlyozza, hiszen nagyon sok példa van az Ószövetségben a zsoltárokon kívül is, ahol betegségeket tárgyalnak és hoznak össze a bűnnel, megbocsátással vagy éppen az Istenkapcsolattal. Érdekes megfigyelni, hogy Jób könyvében ez a kérdés fel sem vetődik, azaz, jobban mondva, a korrelációt, szoros összefüggést betegség és bűn között a könyv szerzője nem tekinti relevánsnak. (*Hiszen kutatod bűnömet, és keresed vétkeimet, pedig tudod, hogy nem vagyok bűnös, de senki sem ment meg kezedből! Jób 10,6-7*) Viszont a zsoltárokból találunk arra bőven példát, hogy a szerzők egyértelműen a kettő közötti kapcsolatra hívják fel a figyelmet. (*Ezt mondom: URam, légy kegyelmes hozzám! Gyógyíts meg*

⁶⁶HINZ 1995, 11. o.

⁶⁷ Klaus SEYBOLD: Das gebet des Kranken im Alten Testament. Kohlhammer, Stuttgart; Berlin; Köln; Mainz, 1973.

⁶⁸ SEYBOLD 1973.

⁶⁹ HINZ 1995, 11. o.

⁷⁰ UO. 13. o.

*engem, mert vétkeztem ellened! Zsolt 41,5)*⁷¹ Az ószövetséges kutatók már rég felvetették, hogy létezett egy bűnbánó rituálé a betegeknek, ami által megtisztultak. Ezeken az alkalmakon a papok egy beteg panaszára, illetve a bűnvallásra válaszul gyógyulást, változást ígértek. Vannak zsoltárok, ahol a panaszból a dicsőítésbe átsapó meglepő fordulatot az ilyen rituálékkal magyarázzák. *(Szemem elhomályosodott a bánattól, fénye megtört sok ellenségem miatt. Távozzatok tőlem mind, ti, gonosztevők, mert meghallotta az ÚR hangos sírásomat! Meghallgatta könyörgésemet az ÚR, imádságomat elfogadta az ÚR. Zsolt 6,8-10)*⁷² Tehát vannak szövegek, amelyek alátámasztják a kapcsolatot a bűn és betegség között, a rituális bűnvallás és a gyógyulás között. Viszont megfontolandó, hogy ha valóban létezik ez a kapocs, akkor abba beleláthat-e egy harmadik személy.⁷³ Itt újra meg lehet említeni a Paul Beauchamp által emlegetett, szemmel észre nem vehető második testet. Beauchamp azt állítja, hogy ennek a második testnek a kiáltása kerül elő a beteg panaszaiban, amikor a betegség miatt elszakad a közösségtől.⁷⁴ Mivel ez a test nem látható, ennek a panasznak az oka nem hallható egy harmadik személy számára, valóban nem ismerheti fel a beteg és Isten kapcsolatában felmerülő problémát.

A zsoltárszövegekben gyakran előfordulnak különös betegségek. Ezek általában a rövid, gyógyíthatatlan betegségek, amelyekből előfordul, hogy megmagyarázhatatlan okokból a betegek felépülnek. Ezeknél a szövegeknél elgondolkodhatunk azon, hogy egy betegséget érdemes életrajzi kontextusból megfigyelni.⁷⁵ Összeségében elmondhatjuk, hogy előfordul, hogy a zsoltárszövegekben nem kapunk választ a „Miért?” kérdésre, a zsoltárosok kérdései válasz nélkül maradnak: A betegségek többségénél nem tudjuk, miért jönnek, mindenesetre, nem lehet Istentől kapott érdemként tekinteni őket.⁷⁶

Hinz felteszi a kérdést, hogy vajon a betegek szemszögéből kik az ellenségek? Kik a betegek ellenségei a zsoltárokból? Egy bizonyos, hogy az ellenségekkel való heves belső konfliktus sokszor kerül említésre a szövegekben. Hinz alapvetően három kategóriát állít föl. Az első még nem a klasszikus ellenségek csoportja. Sok zsoltárban találkozunk azzal, hogy elsősorban a rokonok, barátok, szomszédok azok, akik elidegenednek a betegtől, csak úgy, mint Jób könyvében. *(Rokonaimat eltávolította mellőlem, ismerőseim egészen elidegenedtek tőlem.*

⁷¹ HINZ 1995, 21. o.

⁷² UO. 23-24. o.

⁷³ UO. 27. o.

⁷⁴ BEAUCHAMP 2003, 58-59. o.

⁷⁵ HINZ 1995, 29. o.

⁷⁶ UO. 31-34. o.

Szomszédaim elhagytak, ismerőseim elfelejtettek. Jób 19,13-14) A második kategória a beteget meglátogató rosszakarók, akik azért mennek el a beteghez, hogy később elmesélhessék másoknak a beteg állapotát. S végül a harmadik kategóriába sorolhatók azok a gyűlölködők, akik kimondottan ártani akarnak a betegnek.⁷⁷

Norbert Lohfink német római katolikus ószövetséges tudós szerint az emberi ellenségek mellett számolni kell a lélektani ellenségekkel is. Felhívja a figyelmet arra, hogy maga a betegség is ellenség, hiszen elveszi az ember szabadságát és fájdalmat okoz. A betegség kialakulásától fogva az ember maga abszolút mértékben függő viszonyba kerül a betegségtől. A kialakult helyzet pedig egy lelki mechanizmust indít el, amiben a beteg egy olyan világba kerül, ahol már nem mindig tud tisztán gondolkodni. Emiatt a betegségtől való függés miatt kezd el az ember bizalmatlankodni, ahogy Saul is bizalmatlanná vált az emberekkel szemben. A beteg ellenségeket fog látni másokban, és maga generálja a félelmet.⁷⁸

A „Die Krankheitspsalmen” - ben Hinz kiemeli: nem elfelejtendő, hogy ezek a betegségtapasztalatokat tükröző zsoltárszövegek nem csak egyéni bizonyágtételek vagy éppen panaszkodások voltak, hanem egyszerre voltak mély, személyes imák is. A betegek ezekben a zsoltárokból Istenhez fordultak, és ezzel az odafordulással Isten mintha megszabadította volna a zsoltárosokat a „gonosz démonoktól”. Viszont arra az imaformára is van példa, amikor a beteg már tudja, hogy nem fog felépülni, és az élet utolsó időszakában is Istenhez fohászkodik. Erre jó példa a 88. zsoltárban megjelenő férfi, aki magáról úgy beszél, mint aki gyakorlatilag már halott, a saját sírgödőben fekszik, és már csak az Istenhez fordulás maradt neki. (*URam, szabadító Istenem, hozzád kiáltok éjjel-nappal. Jusszon hozzád imádságom, figyelj esedezésemre! Mert tele van bajokkal a lelkem, életem közel került a holtak hazájához. Zsolt 88,2-4*)⁷⁹

A három említett ószövetséges kutató meglátásai, koncepciói alapján szeretnék két zsoltárt részletesebben is megvizsgálni. Az elsődleges szempontok, amelyek alapján a zsoltárokat elemzem: a betegségre utaló jelek megjelenítése és betegségek által kialakult társadalmi helyzetek, kapcsolatok „átalakulása”.

⁷⁷ HINZ 1995, 37-38. o.

⁷⁸ UO. 47-48. o.

⁷⁹ UO. 53-55. o.

3.2. 38. zsoltár – „Nincs ép hely testemen...”

3.2.1. Általános jellemzők

Az első verset kivéve, a 38. zsoltárban egy alfabetikus költeménnyel állunk szemben: a zsoltárban annyi vers van, amennyi mássalhangzója van a héber ábécének. A zsoltáriró komoly betegségben szenved, amit a 3., 4., 6., 8., és 11. versekben ír le. A zsoltár keletkezési ideje közel lehetett Jeremiás próféta korához (lásd Jer 30:11; 46:28). Bár keletkezési helyéről és idejéről nincsenek feljegyzések, viszont az bizonyos, hogy már a korai keresztény istentiszteleteken használták a művet, hiszen a hét ógyházi bűnbánati zsoltár egyike. (Hét bűnbánati zsoltár, amelyet a keresztény egyház már az első században szöveggént alkalmazott: Zsolt 6; 32; 38; 51; 102; 130; 145.)⁸⁰ A 38. zsoltár egy egzisztenciális szorongással telített, és teológiai kihívásokat rejtő ima.⁸¹

A bűn és a testi szenvedés összefüggéséről tanúskodik a zsoltár. A zsoltáros bűnének nemcsak testi szenvedés lett a következménye, hanem még barátai is elfordultak tőle. A szöveg a zsoltárost úgy mutatja be, mint aki nem válaszol az ellenségeinek, vagy tetteikről nem vesz tudomást.⁸²

A Jeromos Bibliakommentár szerint a következőképpen lehet felosztani a zsoltárt:

1. Rész	2-9. versek	2. vers: a zsoltáros Istenhez kiált
		4-5. vers: a zsoltáros szenvedését a bűnei következményének tekinti
		6-9. versek: a kínok felsorolása
2. Rész	10-15. versek	10-13. versek: mások viselkedése
		14-15. versek: ellenségek álnokságainak elfogadása

⁸⁰ Biblia Magyarázó Jegyzetekkel 2004, 615. o.

⁸¹ SPIECKERMANN 2022, 399. o.

⁸² BOROS 2002, 816. o

3. Rész	16-23. versek	A témák összefoglalása/elismétlése és újra Istenhez kiállítás ⁸³
---------	---------------	---

A Jubileumi kommentár ezt az egyéni panaszéneket kicsit máshogy osztja fel:

2. vers	Az Úr megszólítása és segítségül hívása.	
3-21. versek	3 – 11. versek	a betegség miatti panasz (az úgy nevezett: „én-panasz”)
	12-21. versek	Az ellenség miatti panasz („te-panasz”)
22-23. versek	22-23. versek	A záradék, ami kérést tartalmaz. ⁸⁴

H. Gunkel szerint ez a zsoltár a „közösségi siralmak” kis alcsoportjába sorolható, mert bár tartalmazza a bűnvallást, nem úgy, mint a bűnbánó zsoltárok. Ennek a zsoltárnak nem a siratás a domináns motívuma, hanem a veszélyhelyzet leírása és segítség kérés, amelyet a bűnvallás támaszt alá.⁸⁵

Egy olyan zsoltár kerül elénk, ami egyértelműen a Hinz - féle „betegség – zsoltárok” csoportjába sorolható. A zsoltárban megjelenik, hogy a betegség-bűn és a gyógyulás-megbocsátás függő viszonyban állnak egymással, amely a 2-5. versekben mutatkozik meg.

A 38. zsoltár zsoltárosa a legsötétebb szakadékokban: a szenvedés, az Isten elhagyása és a magány útján jár. Így a zsoltárban a betegség és a büntudat témája dominál.⁸⁶

A zsoltáros már a kezdetektől szenved, és tudatában van a saját bűnösségének és Isten haragjának, így vigyáznia kell, hogy ne fokozza ezt a haragot. Nagyon valószínű, hogy a zsoltárének azután kezdődik, hogy az elkövetett bűnt már az úgynevezett rituális diagnózissal

⁸³ BOROS 2002, 816-817. o.

⁸⁴ TÓTH - TARR - SZATHMÁRY - CZEGLÉDY 1995, 365. o.

⁸⁵ SEYBOLD 1973., 105. o.

⁸⁶ KRAUS 1961, 296. o.

megállapították. A zsoltáros ezután lépett abba a szakaszba, hogy könyörög Istenhez, ezzel indul a zsoltár.⁸⁷

A zsoltárszöveg nyelvezete, mint általában a panaszzsoltárok nyelvezete, közvetlen. Egy párbeszéd egy részét mutatja be nekünk. A párbeszéd két partnere a zsoltáros és JHWH. A szövegben végig a múltban történő események terhelik a zsoltárost, és az imájában nagyon részletesen mutatkozik meg a fizikai és a pszichikai szétesés, hasonlóan a 22. zsoltárhoz.⁸⁸

A következő részben szeretném bemutatni a szövegben megjelenő konkrét betegségeket és a közvetlen környezet reakcióját.

3.2.2. A zsoltárban megjelenő betegségek – 2-11.vers

A szöveg első részében az imádkozó felsorolja a súlyos betegség tüneteit, beszél a test megsebesüléséről.⁸⁹

„Uram, ne feddj meg felindulásodban, ne ostorozz lángoló haragodban!” (Zsolt 38,2)

A bevezetés azonos a 6. zsoltár 2. versével: „URam, ne feddj meg haragodban, ne ostorozz indulatodban!”⁹⁰ A 6. zsoltárban megjelenő ismert gondolatoktól és megfogalmazásoktól eltérően a 38. zsoltár egy jóval hosszabb siralom, amely egyedülálló és igényes módon fogalmazza meg az imádkozó szenvedését és bűnösségét, valamint könyörgését és reményét.⁹¹

Isten megjelenését teológiai szempontból kétféleképpen lehet értelmezni. Az egyik ilyen megközelítés, hogy Istent antropomorf módon dühösnek ábrázolják.⁹² A másik pedig, hogy Isten büntetése egy pedagógiai célzatú reakció. A zsoltár gondolata jól illeszkedett az ószövetségi mindennapokba, hiszen ezek az „Isten - megjelenések” ismerősek voltak az ókori izraeliták számára.⁹³

A második vers nem kér JHWH-től meghallgatást vagy segítséget, mint például a 4. zsoltár („Hallgass meg, ha hozzád kiáltok, igazságos Istenem! Szorult helyzetemből adj nekem kiutat, könyörülj rajtam, hallgasd meg imámat!” Zsolt 4,2), de irgalomért könyörög.⁹⁴

⁸⁷ GERSTENBERGER 1991, 161.o.

⁸⁸ UO. 161-162.o.

⁸⁹ UO. 161.o.

⁹⁰ TÓTH - TARR - SZATHMÁRY - CZEGLÉDY 1995, 565. o.

⁹¹ SPIECKERMANN 2022, 399. o.

⁹² OEMING 1994/2003, 211. o.

⁹³ SEYBOLD 1973, 100. o.

⁹⁴ GERSTENBERGER 1991, 161.o.

„Mert nyilaid belém hatoltak, és rám nehezedett kezed.” (Zsolt 38,3)

A könyörgés után a zsoltáros megindokolja, hogy miért fordul Istenhez, miért van szüksége irgalmára. כִּי (kī) héber kötőszóval kezdődik a tulajdonképpeni panasz, csak úgy, mint a 102. zsoltárban („Mert elmúlnak napjaim, mint a füst, izzanak csontjaim, mint a parázs.” Zsolt 102,4), ez felhívja a figyelmet az imádkozó ember kétségbeesett állapotára.⁹⁵

A zsoltáros teljesen bizonyos afelől, hogy Isten haragja miatt kell szenvednie, ezt a „nyilaid belém hatoltak” képpel fejezi ki. A kánaáni pantheonban Resef isten felel az emberi élet történéseiért, az ő nyila okozza a betegséget, így a kép valószínűleg innen származik. Ebből a versből is jól látszik, hogy a betegségeket Istentől származtatták.⁹⁶ A nyíl és a kéz tehát, mint büntető eszközök jelennek meg, csak úgy, mint a 7. zsoltárban. (*Pedig őt találja el a halálos fegyver, a tüzes nyilak, amelyeket készít. Zsolt 7,14*)⁹⁷ Nyilvánvaló, hogy az óizraeli ember szemében a büntetés és a betegség korrelációban vannak, azaz egymást kölcsönösen feltételezik. A zsoltáros alátámasztja azt a gondolatot, hogy valójában nincs büntetés betegség nélkül, és nincs olyan, hogy bűnelkövetés után nincs betegség.

„Nincs ép hely testemen haragod miatt, nincs sértetlen csontom vétkem miatt.” (Zsolt 38,4)

Ettől a verstől kezdve konkrétan a betegség és a vele járó tünetek kerülnek elénk.⁹⁸ A test megsebesül, és valószínűleg a lepra klinikai kórképét látjuk itt.⁹⁹

Ez az első jelzés arra, hogy a zsoltárban valamilyen bőrbetegségről van szó. A „nincs ép hely testemen” kifejezés központi helyet foglal el a szövegben, hiszen nemcsak itt, hanem később a nyolcadik versben is olvashatjuk ugyanezt, tartalmi nyomatékosítás céljából.

Ez a kép testen lévő sebeket tár elénk, ám itt még nem derül ki, hogy hogyan is néznek ki ezek a sebek. A végtagok sincsenek már rendben, elgyengültek. Ugyanakkor a „nincs ép hely” egy jelzés arra is, hogy a zsoltáros hogyan éli meg a betegséget. Valószínűsíthető, hogy akkora volt a fájdalma a betegnek, hogy már úgy érezte, hogy ő nem egy beteg ember, hanem ő maga lett a betegség. Erre a Szentírásban számos hasonló példát találunk, ahol a beteg emberben az az érzés támad, hogy a betegsége az identitása, személyiségének magva, lényege. (Példaként

⁹⁵ GERSTENBERGER 1991, 161.o.

⁹⁶ TÓTH - TARR - SZATHMÁRY - CZEGLÉDY 1995, 565. o.

⁹⁷ GERSTENBERGER 1991, 161.o.

⁹⁸ Uo. 161.o.

⁹⁹ KRAUS, 1961, 295. o.

említhetjük: „*Megvetett volt, és emberektől elhagyatott, fájdalmak férfia, betegség ismerője*” Ézs 53,3a).

A szövegben az is élénk kerül, hogy a betegség miatt a zsoltáros csontjai eltorzultak.¹⁰⁰ A csontok az emberi test tartópillérei a bibliai gondolkodás szerint, olykor magát a teljes testet is jelentheti ez a fogalom.¹⁰¹ A csont gyakran az erő jele is, vagy éppen a talpon maradás jele, így, ha elgyengültek a csontok, valószínűleg a beteg már ágyban fekvő, bár itt a zsoltár kimenetelét tekintve, már talpon van. (Erről később lesz szó.)¹⁰² A vétkek miatt nincs sértetlen csontja. Tehát a teljes emberi valója fáj az elkövetett bűnök miatt. Az imádkozó itt megismétli az előző gondolatot, nyomatékosításképpen - ez jól ismert retorikai stíluseszköz a zsoltárokból: *paralellismus membrorum*.¹⁰³ A csontok fájdalma lehetett fizikai fájdalom is, de lehetett képletesen értett fájdalom. A csontok a lelki élet „szerveit” is jelölték, így a csontok fájdalma lelki megrázkódtatásra is utalhat. Az Ezékiel próféta könyvének 37. fejezetében megjelenő csontok az újjáéledő izraeli népet szimbolizálják. A nép új erőre kapása a kiszáradt csontokra rakódó inak és hús nyomán végbemenő megelevenedésként ábrázolódik ki.¹⁰⁴

„*Mert bűneim összecsaptak fejem fölött, súlyos teherként nehezednek rám.*” (Zsolt 38,5)

A zsoltáros már teljesen magára vállalja a bűnösséget. Ahogy Wolff antropológiájában is olvashatjuk, a bűn és a halál közötti feszültség nem oldható föl, erről Izrael népének is tudomása volt. Emiatt az idő előtti halált gyakran saját bűn okozta halálnak is nevezték.¹⁰⁵ Így ahogy itt is megjelenik, a betegség nem ok nélkül, hanem a vétkek súlyossága miatt alakult ki.¹⁰⁶ Azzal, hogy a bűnök a feje fölött csaptak össze, azt szeretné kifejezni, hogy olyan sok bűne volt, hogy elsüllyedt miattuk. A „súlyos teherként nehezednek rám” egy nagyon erős képi ábrázolása a bűnöknek. A bűn olyan, mintha egy kő lenne, amelyet a zsoltáros mellkasára helyeznek és ez a kő a mélybe húzta őt.¹⁰⁷ Nagyon érdekes, hogy a vers második fele imperfectumban van, tehát egy függőben lévő eseményt jelöl.¹⁰⁸

„*Megbűzhödtek, elgennyesedtek sebeim oktalanságom miatt.*” (Zsolt 38,6)

¹⁰⁰ KRAUS 1961, 295. o.

¹⁰¹ *Biblia Magyarázó Jegyzetekkel* 2004., 637. o.

¹⁰² TÓTH - TARR - SZATHMÁRY - CZEGLÉDY 1995, 565. o.

¹⁰³ OEMING 1994/2003, 212. o.

¹⁰⁴ HAAG 1989, 238. o.

¹⁰⁵ WOLFF 2001, 144 o.

¹⁰⁶ SPIECKERMANN 2022, 399. o.

¹⁰⁷ OEMING 1994/2003, 212. o.

¹⁰⁸ GERSTENBERGER 1991, 162.o.

A sebek és kelések már elgennyesedtek, bűdösek lettek, csak úgy, mint Jób esetében. („*Testemet férgek és porkéreg borítja, bőröm beforrad, majd kifakad újra.*” Jób 7,5) Mondhatni a zsoltáros már élő halott volt. A tünet mögötti betegség: fekély, lepra. Az oktalanság szó említése arra utal, hogy a zsoltáros elismeri bűnösségét. Mintha azt mondaná: elragadta az örültség. A bűn mindig együtt jár az oktalansággal.¹⁰⁹ Azzal, hogy elének kerül a sebek gennyesedése, világossá válik, hogy a betegnek nyílt sebei vannak, amelyek nem képesek, vagy csak nagyon lassan képesek begyógyulni.

„Elcsüggedtem, meggörnyedtem nagyon, úgy járkálok egész nap, mint aki gyászol. (Zsolt 38,7)

Testtartása, a görnyedtség utalhat egyfajta gyászfolyamatra. A gondterhelt emberek szoktak görnyedten járni, így lehet, hogy a bűn terhei miatt mozog így az imádkozó.¹¹⁰ „Úgy járkálok egész nap, mint aki gyászol”: az eredeti héber szöveg szó szerinti fordítása így hangzik: feketében járok egész nap - קָדֵר הִלְלָכְתִּי (*qōdēr hillākātī*). Ez a bűnbánati köntöst jelenti, amelyet az emberek a templomba menet viseltek.¹¹¹ A versből az is kiderülhet a fekete bűnbánati köpeny és a görnyedtség miatt, hogy a beteg még képes mozogni, még megáll a lábán.¹¹²

„Derekam égő fájdalommal van tele, nincs ép hely testemen.” (Zsolt 38,8)

A 8a. vers szokatlanul van megfogalmazva, azonban teljesen összeegyeztethető a költő stílusával.¹¹³ A קֶסֶל (*kesel*) héber szónak több jelentése is lehet, amelyek kissé eltérnek egymástól. Ezek pedig a következők: derék, ágyék, comb. Az, hogy ez a testrész ég, nem a szó szerinti égést jelenti, hanem az égető érzést, amely rettenetes fájdalmakkal jár. Ez a kifejezés egyértelműen a gyulladásra vonatkozik.¹¹⁴ A derék olykor a nemzőképességre utal, eufémizmusként a férfi nemi szervre vonatkozik, ennek a helyét jelöli.

Az Ószövetségben három kifejezés van a lázra. A héber nem tudja megkülönböztetni a lázat és a gyulladást. („*Megver az ÚR sorvadással, lázzal...*” Deut 28,22a)¹¹⁵ A láz Isten büntetéseként jön elő.

¹⁰⁹ PETERS 2017, 26. o.

¹¹⁰ OEMING 1994/2003, 212. o.

¹¹¹ SEYBOLD 1973, 101. o.

¹¹² Uo. 101. o.

¹¹³ SPIECKERMANN 2022, 399. o.

¹¹⁴ BEAUCHAMP 2003, 55. o.

¹¹⁵ HAAG 1989, 1103. o.

„Kimerültem, végképp összetörtem, szívem gyötrelmében kiáltozom.” (Zsolt 38,9)

A kiáltások egészen a szív mélyéből jönnek, a legmélyebb kimerültségből.¹¹⁶ A „végképp összetörés” utalhat arra, hogy a zsoltáros lesóványodott, és a fáradtságtól, fájdalomtól csak kiáltani képes. Itt a zsoltáros a betegségének egy olyan fázisát éri el, ahol megjelenik a végső kétségbeesés. Mintha itt lett volna végképp elege a betegségből és az ezzel járó elhagyatottságból a zsoltárosnak, és fáradtságában, fájdalmában elkezdett volna kiabálni.

„Uram, előtted van minden kívánságom, nincs rejtve előtted sóhajtásom.” (Zsolt 38,10)

Ez a vers szorosan összekapcsolódik az előtte lévő verssel. Valószínűleg arra utal, hogy a zsoltáros járóképtelen állapotba került, és lehetséges, hogy a zsoltár eddigi részeit az ágyában, fájdalmai között mondta el.¹¹⁷ Ebben a versben egy bizalom - motívum is megjelenik: (Uram előtted¹¹⁸ van..., nincs rejtve előtted...), amely arra utal, hogy a zsoltáros valóban hisz imádságának meghallgatásában.¹¹⁹

A zsoltáros JHWH-t ebben a versen Adonaiként - יְדֹנָי szólítja meg. Ezt a titulust használva esetleg a távolságtartást szerette volna kifejezni, vagy a feltétlen függést attól, akinek hatalma van segíteni. A zsoltáros alázatát is kifejezheti ez. Viszont itt előkerül az is, hogy Isten tud a szívben levő vágyakozásról.¹²⁰

Spieckermann szerint a 10. verssel indul a zsoltár második része, ahol kibontakozik az, hogy hogyan is reagált a környezet a zsoltáros betegségére. Előtérbe kerül, hogy a zsoltárost elhagyta az életkedve és a hozzá közel állók támogatásának elhalványulása, a gonosztevők támadásai.¹²¹

„Szívem hevesen dobog, erőm elhagyott, szemem világa sincs már velem.” (Zsolt 38,11)

A remegő szív, az életerő elvesztése és a látás elvesztése elénk tárja a betegség valódi súlyosságát. Itt már egyértelmű, hogy az imádkozó igazából az élet és a halál határán van. Fontos megjegyezni, hogy a látásvesztés tényleges tünete volt a betegségnek, és nem csak a fizikai összeomlás képletes jele.¹²² A látás elvesztése nagyon súlyos probléma volt a bibliai

¹¹⁶ KRAUS, 1961, 295. o.

¹¹⁷ SEYBOLD 1973, 100. o.

¹¹⁸ Az itt megjelenő héber דָּנָךְ szó rokon értelmű a דָּנָה kifejezéssel, ami a színe előtt, jelenlétében jelentéstartalmat hordozza, Isten gyógyító közelségére utal, és azt a bizalmat jelzi, hogy JHWH számontartja az embert a betegségében is.

¹¹⁹ TÓTH - TARR - SZATHMÁRY - CZEGLÉDY 1995, 566. o.

¹²⁰ SPIECKERMANN 2022, 400. o.

¹²¹ SPIECKERMANN 2022, 399. o.

¹²² KRAUS, 1961, 296. o.

időkből. A szem a lélek kapuja, és mivel már „nincs fény a zsoltáros szemében”, ez alapvetően azt fejezi ki, hogy már halott.¹²³

3.2.3. A közösség reakciója – 12-15.17.20. vers

A zsoltár következő részében a közösség reakciójára kerül a hangsúly. (12-15.17.20-21. vers) Egyértelmű, hogy a közösség kitagadta a zsoltárost. Keresztény szemszögből ez a reakció meglepő lehet, hisz ma egy beteg, ágyban fekvő emberen jobb esetben segít a közösség, minthogy elítélje.

A zsoltár ezen szakaszában jelennek meg a beteg ellenségei, akik az ő szemszögéből ellene és gyógyulása ellen vannak. Jelen zsoltárban leginkább a gyűlölködők jelennek meg ellenségként, akik ártanak a betegnek.¹²⁴

„Szeretteim és barátaim félreállnak, mert csapás ért, rokonaim is elhúzódnak tőlem.” (Zsolt 38,12)

Az ismerősök és barátok távolságot tartanak. Itt, ebben a részben kerül elénk a csapás szó, amit szokás leprának is fordítani. Elképzelhető, hogy a bőrbetegsége miatt távolodtak el tőle, mert tisztátalannak tartották, esetleg félték, hogy áterjed rájuk is.¹²⁵ Az, hogy a zsoltáros szerettei elhatárolódtak tőle, valószínűleg lelkileg nagyon csapás neki; olyan mértékű, mint a testi fájdalom.¹²⁶

„Tört vetettek, akik életemre törnek, akik vesztemet akarják, arról beszélnek, hogyan ártsanak nekem, és csalárd terveken gondolkoznak mindennap. De én meg sem hallom, mintha süket volnék, olyan vagyok, mint egy néma, aki nem nyitja ki száját. Olyan vagyok, mint aki nem hall, és szájában nincs ellenvetés.” (Zsolt 38,13-15)

A 14. versben számol be először a zsoltáros arról, hogy hogyan viselkedett a betegség és ellenségeskedés közepette.¹²⁷ A 14-15. versben megfogalmazódik a hallás és a beszéd képességének elvesztése, és ezzel kapcsolódik a 11. versben előkerülő erő és látás elvesztéséhez.¹²⁸

¹²³ OEMING 1994/2003, 212. o.

¹²⁴ HINZ 1995, 38. o.

¹²⁵ TÓTH - TARR - SZATHMÁRY - CZEGLÉDY 1995, 566. o.

¹²⁶ SPIECKERMANN 2022, 400. o.

¹²⁷ KRAUS 1961, 296. o.

¹²⁸ SPIECKERMANN 2022, 400. o.

A zsoltáros ellenségei agresszívan reagálnak a betegség hallatán. A 13., 14. és 15. versek összefüggenek, mert egyfajta ártatlansági motívumot akarnak kifejezni.¹²⁹ Hasonlóak, mint az Ézsaiás 53. fejezetében megjelenő gondolat: „*mikor kínozták, alázatos maradt, száját sem nyitotta ki.*” (Ézs 53,7a) Viszont ez a fajta ártatlansági motívum nem azonos a bűnbánó csend fázisával.

Az itt megjelenő némaságot lehet a betegség egy tüneteént érteni, hiszen van az a mélysége a betegségnek, amikor már nincs erő a beszédhez, és a beteg lemond a kommunikáció összekapcsoló erejéről. Az ember vele születetten lehet néma vagy akár egy betegség vagy csonkítás következményeként. Istennek hatalma van az embert beszélőképtelenné tenni. Az ember részéről pedig némaság lehet a hitetlenség, megátkozottság jele is, de a némaság lehet az Istenbe vetett hit, bizalom és alázat kifejezőeszköze.¹³⁰ Itt a zsoltáros nem a depressziója, hanem az ellenség agresszív beszéde miatt némul el, és Isten felé próbál ezzel fordulni.

„Bárcsak ne nevetnének rajtam, ha lábam meginog – gondoltam –, ne lennének döllyfösek velem szemben!” (Zsolt 38,17)

A zsoltárost kinevetik, ő pedig arra kéri Istent, hogy ne kelljen mutatnia a gyengeségét a rá leselkedők előtt. Ez a zsoltárosban a szégyen érzést váltja ki.¹³¹ Itt elénk kerül a káröröm, hiszen a zsoltárost kinevetik az állapota miatt. A káröröm megjelenik Jóbnál is, viszont pont ellentétesen: „*Nem örültem gyűlölőm vesztének, nem ujjongtam, ha baj érte.*” (Jób 31,29a) A bölcsességirodalom pedig kifejezetten tiltja a kárörömet és az ellenséggel szembeni jócselekedetekre hívja fel a figyelmet: „*Ha elesik ellenséged, ne örülj, és ha elbukik, ne vigadjon a szíved, mert az ÚR meglátja, rosszállja, és elfordítja haragját róla.*” (Péld 24,17-18) A Példabeszédek könyve is felhívja a figyelmet a kárörömről, arra, hogy ez Isten szemében bűnös cselekedet. Előfordul, hogy az ellenségek nem csak, hogy örülnek a beteg ember szenvedésének, de olykor a maguk egészséges voltával is kérkednek. Egy kirekesztett embernek ez fájhat talán a legjobban. Nem elég, hogy elhagyják, még dicsekednek is azzal, hogy ők egészségesek, a maguk tökéletességével hengegnek.

„De ellenségeim életerősek, sokan vannak, akik ok nélkül gyűlölnek. Rosszal fizetnek nekem a jóért, rám támadnak, pedig én jóra törekszem.” (Zsolt 38,20-21)

Itt újra az ellenségek agressziója jelenik meg. Csak úgy, mint Jób, a zsoltáros is bűnösnek tartja magát, különösen Istennel szemben, viszont a körülötte lévő emberek vádjait és rágalmait

¹²⁹ TÓTH - TARR - SZATHMÁRY - CZEGLÉDY 1995, 566. o.

¹³⁰ BARTHA 2004, 258.o.

¹³¹ SEYBOLD 1973, 103. o.

visszautasította. Az ellenségek gonoszsága nem segít a gyógyulásban, hiszen, ha valaki agresszív a beteg emberrel, lelkileg megterheli, és csak még nagyobb fájdalmat kelt benne.

3.3. 41. Zsoltár – „Uram, légy kegyelmes...”

3.3.1. Általános jellemzők

A zsoltár keletkezésének bár nem tudjuk pontos idejét, az bizonyos, hogy az előtörténetét egy betegség határozza meg, még hozzá egy olyan betegség, amely a zsoltárost biztosan betegágyba kényszerítette. Az egész zsoltár különlegessége, hogy az ellenséges környezet hatására reagálva mutatja be beteg ember helyzetét/állapotát.¹³² A gyógyult perspektívából visszatekintve fogalmazza meg gondolatait. A zsoltáros beteg volt, és az ellenségei bizonyítékot kerestek a rágalmazásra. A hálálkodó, meggyógyult beteg konkrét tapasztalatait beszéli el a hallgatóinak, amelyeket élete nagy válsága során szerzett. A szenvedő hihetetlen dolgokat élt át, és a zsoltárban bemutatja, hogy Isten valóban Úr, és képes legyőzni a szenvedést.¹³³

A zsoltár siratóénekekre emlékeztet bennünket, de csak a szöveg 5. versétől, ahol a múlt felidőzésben konkrétan az átélt betegség kerül elő. Viszont fel kell tenni a kérdést, hogy akkor milyen szerepet szolgál a 2-4. vers és a 12-13. vers a zsoltárban.¹³⁴ A zsoltárt e keretversei miatt a hálaadó zsoltárok, hálaénekek közé szokták sorolni.¹³⁵ A szövegből hiányzik a szokásos bevezetés, amely jellemző a hálaadó zsoltárokra. (Pl.: Hadd adjak hálát neked...) ¹³⁶

A zsoltárt a következőképpen lehet felosztani:

1. rész	1-4. versek	tanító jellegű mondások
2. rész	5-11. versek	elhagyott beteg panasza
3. rész	12-13. versek	hitvallás
4. rész	14. vers	Ezt a verset valószínűleg a szerkesztő kapcsolta a zsoltárhoz. ¹³⁷

¹³² SEYBOLD 1973, 106-107. o.

¹³³ KRAUS 1961, 312-315. o.

¹³⁴ KRAUS 1961, 312. o.

¹³⁵ OEMING 1994/2003, 222. o.

¹³⁶ BOROS 2002, 817. o.

¹³⁷ Uo. 817. o.

Az imádkozó visszatérhet a kultuszi közösségbe, ahol áldozatot mutat be az Úrnak, és bűnét megvallva imádkozik Istenéhez.¹³⁸ Ezt a jelenetet hozza elének ez a zsoltár.

A hálaadó zsoltárok, mint például ez is, fogadalmi felajánlásoknak tekinthetők. Írásban rögzítették ezeket, és később használatba vették a templomi kultuszban.¹³⁹ Ez a zsoltár a hálaáldozathoz kapcsolódó szerepet tölti be. A hálaáldozat héber megfelelője a *selamim*, amelyet szokás dicsőítő vagy közösségi áldozatnak is nevezni. Más áldozatokkal összekapcsolva a hálaáldozat zárt le egy-egy ünnepet. Ezek az áldozatok a szövetségi hűség kifejezőeszközei voltak. Tehát itt valamilyen áldozatot vittek Istennek, és közben mondták a hálaimát.¹⁴⁰

Spieckermann a 41. zsoltárt szintén négy részre tagolja, viszont kicsit máshogy, mint az előbb említett felosztás.

1. rész	2-4. versek	Azok dicsérete, akik a gyengéket megsegítik
2. rész	5-7. versek	A zsoltáros panasza és kérése
3. rész	8-10. versek	Vádaskodás
4. rész	11-13. versek	Istenbe vetett bizalom
A 14. vers egy doxológia, ami az egész dávidi zsoltár gyűjteményt (Zsolt 1-41) lezárja. ¹⁴¹		

Spieckermann arra is rávilágít, hogy a hálaadó zsoltáron belül egy panaszzsoltár is található az 5-13. versekben.¹⁴² Ez alátámasztja Hinz nézetét, miszerint a betegségzsoltárok a panaszzsoltárok egy alcsoportját alkotják.

¹³⁸ SEYBOLD 1973, 111. o.

¹³⁹ SEYBOLD -MÜLLER 1978, 39. o.

¹⁴⁰ HAAG 1989, 534. o.

¹⁴¹ SPIECKERMANN 2022, 420-421. o.

¹⁴² Uo. 421. o.

3.3.2. A tanácsadás – 2-4. vers

„Boldog az, akinek gondja van a nincstelenre, ha bajba kerül, megmenti az ÚR. Az ÚR megőrzi, és életben tartja, boldog lesz a földön, nem engedi át ellenségei dühének. Az ÚR enyhülést ad betegségén, jobbulást ad neki, valahányszor betegen fekszik.” (Zsolt 41,2-4)

A bölcsességirodalomra és a boldogmondásokra jellemző gondolatokat találunk a zsoltár első néhány versében, ezek a hálaadó énekeknél gyakran előforduló, visszatérő koncepciók. Ebben az esetben azt az embert mondja a zsoltáros boldognak, aki megértően bánik a szegénnyel. (Hasonló motívum jelenik meg a Példabeszédek 14. fejezetében is: „*aki pedig könnyörül a szegényen, az dicsőíti Istent.*” Péld 14,31)¹⁴³ A bölcsesség - teológiában a hit, az Istenfélelem és az egészség összekapcsolódik. Ha valaki beteg, akkor gond van az Istenkapcsolatával is. Olyan, mint egy üzleti szintű viszony. A jámbor ember bízhat az ÚR segítségében, aki megmenti őt. Egy erkölcsileg feddhetetlen ember számíthat Isten jóindulatára. Az, hogy a 2b-4. versekben JHWH kit fog megmenteni és támogatni - az áldottat vagy a gyengét -, nyitva marad. Feltehetjük magunknak a kérdést, hogy az első pár vers kijelentései pontosan kinek szólnak: a zsoltár elején szereplő gyengének vagy a dicséretben részesült áldottnak, azaz magának az imádkozónak?¹⁴⁴

A 2. vers sajátos gondolatot hordoz. Azt fejezi ki, hogy a boldogságot azt kapja, aki bölcsen és éleslátóan, jámboran viselkedik a szegényekkel szemben. Ez feltehetően arra utal vissza, hogy minden barát és ismerős vétkezett a beteg ellen, amikor szegény és tehetetlen volt.¹⁴⁵

A 3. és 4. vers részletezi a boldogságot.¹⁴⁶ Megmutatja, hogy a betegség és a gyógyulás ugyanott gyökerezik, az Úrtól jön mind a kettő. Az ellenséges csoportok megjelenése már itt mutatja az Úr nagyságát. A zsoltáros kiemeli, hogy Isten nem engedi a bűnösök dühét. Az ellenségek nem árthatnak a betegágyon fekvőnek, az Úr nem engedi. Ezen kívül megfogalmazódik a betegség enyhülése is, amit a zsoltáros szintén az Úrtól származtat. Ez a tartalmi egység egyértelműen arra utal, amikor a zsoltáros már felépült a betegségből és kész a templomba menni, hálát adni gyógyulásáért.¹⁴⁷

„nem engedi át ellenségei dühének” (Zsolt 41,3b)

¹⁴³ TÓTH - TARR - SZATHMÁRY - CZEGLÉDY 1995, 567. o.

¹⁴⁴ SPIECKERMANN 2022, 420-421. o.

¹⁴⁵ KRAUS 1961, 313. o.

¹⁴⁶ GERSTENBERGER 1991, 175.o.

¹⁴⁷ SEYBOLD 1973, 109-111. o.

בְּנֶפֶשׁ אִיָּוִי (*bānepeš 'ōyābāyw*): érdekes, hogy a héber szövegben nem a düh, hanem a lélek szó kerül elő. Így hát az Úr a beteget nem engedi át ellenségei lelkének. Nem engedi, hogy az ellenségek elszívják a beteg összes energiáját. S ezzel Isten a betegség idejére az orvos szerepébe bújik, csak úgy, mint a 6. zsoltárban: „*gyógyíts meg, URam, mert reszketnek tagjaim.*” (Zsolt 6,3b).¹⁴⁸

3.3.3. Az átélt betegség – 5-11. vers

Ebben a részben a zsoltáros visszaemlékszik arra az időre, amikor beteg volt, és arra, hogy milyen könyörgést mondott ekkor az Úrnak.

„Ezt mondom: URam, légy kegyelmes hozzám! Gyógyíts meg engem, mert vétkeztem ellened! Ellenségeim rosszat mondanak rólam: Mikor hal már meg, mikor vész ki a neve? Aki eljön meglátogatni, hiábavalóságot beszél, szívében összegyűjt minden rosszat, azután kimegy az utcára, és kibeszéli. Mindazok, akik gyűlölnek, egymás közt sugdolóznak, és rosszat gondolnak rólam: Gyógyíthatatlan betegség támadta meg, nem kel föl többé onnan, ahol fekszik! Még a legjobb barátom is, akiben megbíztam, aki velem együtt evett, az is ellenem támadt. De te, URam, légy kegyelmes, segíts fel engem, hadd fizessenek meg nekik!”
(Zsolt 41,5-11)

A 5-11. vers a zsoltáros helyzetét tárja fel. A betegség és elhagyatottság miatt segítségért kiáltott. A jajkiáltás, a súlyos betegség ténye odahívta a gyűlölködőket a beteg ember közelébe.¹⁴⁹ Minden bizonnyal a zsoltáros ezeket az ellenségeket nem a betegsége alatt szerezte, bizonyosan már előtte kialakult az ellenségeskedés. Ezekhez az ellenségekhez csatlakoztak a látogatók és a barátok is, akik aztán együtt fejezhették ki ellenszenvüket és utálatukat a beteg zsoltárossal szemben, és együtt fordultak ellene.¹⁵⁰ A beteg zsoltáros hallotta azt, hogy az emberek, amikor meglátogatták, összesúgtak, ebből gyaníthatta gyűlöllői gondolatait.¹⁵¹

Ez a panaszima abban nagyon különleges, hogy jobban kibontja a beteglátogatás helyzetét. Ezek a viselkedésmódok: a gyűlölködés, suttogás, halálba kívánás, a betegben

¹⁴⁸ TÓTH - TARR - SZATHMÁRY - CZEGLÉDY 1995, 567. o.

¹⁴⁹ KRAUS 1961, 313. o.

¹⁵⁰ SEYBOLD 1973, 107-108. o.

¹⁵¹ KRAUS, 1961, 314. o.

szomorúságot és haragot keltett, emiatt akarta visszanyerni az erejét, hogy megfizethessen nekik.¹⁵²

Ebben a zsoltárban ismét elénk kerül, hogy a betegség-bűn és a gyógyulás-megbocsátás függő kapcsolatban állnak egymással. Erre az 5. vers hívja fel a figyelmet: *Gyógyíts meg engem, mert vétkeztem ellened!*¹⁵³

A zsoltáríró szerint a vele való ellenségeskedés téves megítélésből ered. Ő maga tudja, hogy a betegségeket JHWH rendeli el, és azt is jogosnak tarja, hogy szenved, de szerinte a bűnösség és a betegség csak őt és JHWH-t érinti.¹⁵⁴

Az 5a. versben az Úrhoz intézett könyörgés a 11. versben visszatér. Ez azzal a kívánsággal kapcsolódhat össze, ami az ellenségek tetteinek, szavainak megtorlásra irányul. Az 5. vers úgy kapcsolódik az előző versekhez, mint egy ima folytatása, ahol az imádkozó, a szenvedő ismét Isten kegyelmét kéri, de már nem a saját bűnére, hanem az ellenség és barát által elszenvedett rossz cselekedetekre tekintettel. Kéri Istent, hogy erőt adjon neki a bosszúra.¹⁵⁵

„Gyógyíts meg engem” (Zsolt 41,5)

רַפְּאֵה נַפְשִׁי (rəpā`ā napšī): az „engem” helyett a héber szövegben a lélek szó áll: gyógyítsd meg lelkemet. Ez az egyik legfontosabb, amit ki kell emelni ebben a zsoltárban, mert egyes kommentárok szerint ez a rész egyértelmű utalást ad arra, hogy itt az ágyhoz kötött helyzet lelki betegségből fakadt. Hans Walter Wolff: Az Ószövetség antropológiája művében azt írja, hogy a héber: *nefes* nem csak a „lélek” szót jelenti, hanem a *nefes* egynek tekintendő az egész emberrel, különösen az emberi lélegzettel. Így az embernek nem *nefese* van, hanem ő maga a *nefes*. Ez megcáfolja azt a gondolatot, hogy az elénk kerülő betegség kizárólag lelki betegség lenne.¹⁵⁶ Ezután a zsoltáros kiemeli, hogy az ellenségei a halálát kívánták és azt is, hogy vesszen el a neve, tehát, hogy feledésbe merüljön.¹⁵⁷

„...aki velem együtt evett, az is ellenem támadt.” (Zsolt 41,10)

¹⁵² OEMING 1994/2003, 224. o.

¹⁵³ HINZ 1995, 20. o.

¹⁵⁴ SEYBOLD 1973, 109. o.

¹⁵⁵ SPIECKERMANN 2022, 422-423. o.

¹⁵⁶ WOLFF 2001, 26. o.

¹⁵⁷ TÓTH - TARR - SZATHMÁRY - CZEGLÉDY 1995, 567. o.

הַגִּדִּיל עֲלֵי עֵקֶב: (higdîl ‘ālay ‘āqēb): A héber szókapcsolat azt jelzi, hogy a legjobb barát szó szerint a „sarkát emeli ellenem”, tehát előfordulhat, hogy a barát testileg is bántotta, esetleg megrúgta, megtaposta őt.¹⁵⁸ A barát, aki itt előkerül, nem akármilyen barát, hanem az, akivel a zsoltáros a legbensőségesebb kapcsolatot alakította ki, akivel kapcsolatban azt hitte, hogy elpusztíthatatlan bizalom van köztük, most mégis elszakított minden szent köteléket.¹⁵⁹ A fenyegetettség állapota hangsúlyos ebben a versben, a zsoltáros számít a támadásra. Számíthatott erre a megbetegedés miatt is, vagy a korábban elkövetett bűnei miatt.

„Gyógyíthatatlan betegség” (Zsolt 41,9)

דָּבָר-בְּלִיַּעַל (dabar-bəliyya ‘al): Ez a szókapcsolat szó szerint: a gonoszság dolga, cselekedete. A בְּלִיַּעַל (beliál) egy pauzális forma: בְּלִי + יַעַל (bəli + y‘l), érzelmileg túlfűtött kifejezés, amit olyan emberekre használnak, akik vétkeztek az izraeli társadalom vagy éppen a vallási követelmények ellen. A szó eredeti jelentése: haszontalanság, gonoszság. A gonoszság tehát az akkori felfogásban rokon értelmű egy gyógyíthatatlan betegséggel.¹⁶⁰ Ez azt fejezi ki, hogy a zsoltárost egy olyan pusztító mentális (démoni) betegség szállta meg, amiből azt gondolták, hogy már nincs gyógyulás. S ez a betegség valamilyen súlyon bűn elkövetése okán alakult ki, vagy éppen azért követett el bűnt a zsoltáros, mert már ebben a betegségben szenvedett.

A „Beliál” az Ószövetségben többször előfordul különböző birtokos szerkezetekben is (például: Beliál fiai), és mindig gonoszságra, zűrzavarra utal. Egyes teológusok szerint azonos a Sátánnal. Az Újszövetségben pedig Krisztus ellenfelét jelöli. („Vagy mi azonosság van Krisztus és Beliál között? Vagy milyen közösség van hívő és hitetlen között?” 2Kor 6,15) Több apokrif írásban a démonra vonatkozik, és később az Antikrisztus másik nevéül is szolgál.¹⁶¹

¹⁵⁸ Uo. 566 o.

¹⁵⁹ KRAUS 1961, 313. o.

¹⁶⁰ EGERESI 2022, 80. o.

¹⁶¹ HAAG 1989, 139. o.

3.3.4. A könyörgés meghallgatása – 12-14. vers

„Abból tudom meg, hogy kedvelsz, ha nem ujjonghat rajtam ellenségem, engem pedig megtartasz, mert feddhetetlen vagyok, és színed elé állítasz örökre. Áldott az ÚR, Izráel Istene öröktől fogva mindörökké. Ámen, ámen.” (Zsolt 41,12-14)

Ezek után a zsoltár egy liturgikus imádság karakterét ölti magára. A zsoltáros nem akar az ellenségein bosszút állni, elég neki az, ha ők nem ujjonghatnak felette, azaz, hogy kiderül ártatlansága, és örökre ott állhat Isten színe előtt.¹⁶² Nem a bosszúvágy hajtja, hanem a 12. vers szerint az a vágy, hogy Isten világossá tegye, hogy az ő oldalán áll, és nem az ellenség oldalán.¹⁶³ A 12-13. vers a jelenlegi helyzetről beszél, feltételezi a meghallgatás és üdvösség elnyerésének eseményét¹⁶⁴. Ez lehetséges, hogy egy olyan bűnbánó rituálé volt, ahol a betegek megtisztulhattak. Ahogy arról már korábban is szó volt, ezeken az alkalmakon a papok egy beteg panaszára, illetve a bűnvallásra válaszul gyógyulást, változást ígértek.¹⁶⁵ A 14. versben jelenik meg a Zsoltárok könyvében az első liturgikus záradék, ami az ötből az első könyv doxológiája.

Tehát ez a szöveg egy istentiszteleti helyzetben hangzik el, egy komplex rituális folyamat részeként. A zsoltáros örömteli reménye a kultikus megbékélésből fakad, és ez megerősíti az egészségét.¹⁶⁶

3.4. A két zsoltár összehasonlítása

Nyilvánvaló, hogy a két zsoltár nagyon más hangulatot áraszt. Az egyikben ott van a düh és a félelem, a halál, mint közvetlen élmény. (Zsolt 38) A másik ehhez képes sokkal nyugodtabb, hiszen itt már egy gyógyulás utáni beszámolót olvashatunk, ahol a halál már egy távoli gondolatként jön elő. (Zsolt 41) Ezt a kétféle hangulatot jól érzékelteti az is, hogy imádságuk elején miként szólítják meg Istent a zsoltárosok, és a végén hogyan „búcsúznak” tőle.:

Zsolt 38	Zsolt 41
----------	----------

¹⁶² TÓTH - TARR - SZATHMÁRY - CZEGLÉDY 1995, 566. o.

¹⁶³ SPIECKERMANN 2022, 422. o.

¹⁶⁴ KRAUS 1961, 314. o.

¹⁶⁵ HINZ 1995, 23-24. o.

¹⁶⁶ SEYBOLD - MÜLLER 1978, 39. o.

„URam, ne feddj meg felindulásodban, ne ostorozz lángoló haragodban!” (Zsolt 38,2)	„ ² Boldog az, akinek gondja van a nincstelenre, ha bajba kerül, megmenti az ÚR.” (Zsolt 41,2)
„Siess segítségemre, Uram, szabadítóm!” (Zsolt 38,23)	„Áldott az ÚR, Izráel Istene öröktől fogva mindörökké.” (Zsolt 41,14)

A 38. zsoltárban a zsoltáros könyörgését fejezi ki (nem véletlen nevezik siratóénekeknek), a 41. zsoltár pedig már visszatekintve reflektál a betegségre. Felhívja a kortársak és a későbbi olvasók figyelmét Isten jóságára, és hálát ad az Úrnak.

Mind két zsoltárban előkerül a bűn megbánása, a bűn bevallása:

„Bizony, megvallom bűnömet, bánkódom vétkeim miatt.” (Zsolt 38,19)	„Gyógyíts meg engem, mert vétkeztem ellened!” (Zsolt 41,5b)
--	---

A két zsoltár, bár más – más műfaji besorolású, mégis felépítésükben nagyon hasonlóak. Nagy valószínűséggel mindkét zsoltár egy-egy része betegágyban született. (Zsolt 38,2-11; Zsolt 41,5-11)

Mindkét zsoltárban jól megjelenik, hogy a társadalom hogyan reagált a beteg helyzetére:

Zsolt 38	Zsolt 41
„Bárcsak ne nevetnének rajtam, ha lábam meginog – gondoltam –, ne lennének döllyfősek velem szemben!” (Zsolt 38,17)	„Ellenségeim rosszat mondanak rólam: Mikor hal már meg, mikor vész ki a neve?” (Zsolt 41,6)
„Tört vetettek, akik életemre törnek, akik vesztemet akarják,” (Zsolt 38,13a)	„Aki eljön meglátogatni, hiábavalóságot beszél, szívében összegyűjt minden rosszat, azután kimegy az utcára, és kibeszéli.” (Zsolt 41,7)
„arról beszélnek, hogyan ártsanak nekem, és csalárd terveken gondolkoznak mindennap.” (Zsolt 38,13b)	„Mindazok, akik gyűlölnek, egymás közt sugdolóznak, és rosszat gondolnak rólam.” (Zsolt 41,8)
„Szeretteim és barátaim félreállnak, mert csapás ért, rokonaim is elhúzódnak tőlem” (Zsolt 38,12)	„Még a legjobb barátom is, akiben megbíztam, aki velem együtt evett, az is ellenem támadt.” (Zsolt 41,10)

Nagyon érdekes, hogy míg a 38. zsoltárban először az imádkozó szerettei kerülnek megnevezésre (12. vers), addig a 41. zsoltárban ők jönnek a sorban utolsóként. A 38. zsoltár zsoltárosa otthon feküdt, így nagy esély van rá, hogy először a szeretteivel találkozott, és ők voltak az elsők is, akik elfordultak tőle. A 41. zsoltárban pedig azért lehetett más a sorrend, mert a zsoltáros utólag emlékezik vissza, és emiatt előfordulhat, hogy nem olyan sorrendben mondja el a történeteket, ahogy egymás után jöttek.

Jól látható a különbség, hogy míg az egyik zsoltár a szomatikus betegséget emeli ki, addig a másik zsoltár a pszichikus vonásokat hangsúlyozza.

A 38. zsoltárban erősebben jelenik meg a testi betegség, inkább ezeken a vonásokon van a hangsúly.	Ezzel szemben a 41. zsoltárban csak annyi derül ki, hogy a zsoltáros betegágyon fekszik és betegség szállta meg.
- Csontfájás	- „A gonoszság dolga” (Gyógyíthatatlan betegség)
- Elgennyesedett sebek a testen	
- Láz	
- Heves szívdobogás	
- Vakság	

Mindkét zsoltárosnak vannak pszichoszomatikus tünetei, hiszen a 41. zsoltárban valószínűleg egy elhagyott, depresszív beteg ember kerül elénk, aki ágyban fekszik a fájdalom miatt. A 38. zsoltárban pedig egy kétségbeesett személy kerül elénk, aki türelmetlenül várja az Úrtól a gyógyulást.

Számos hasonló, érdekes zsoltár van még, amelyekben a pszichoszomatikus tünetek megjelennek. Ilyen például a 6. zsoltár is: *„Kegyelmezz, URam, mert elcsüggedtem, gyógyíts meg, URam, mert reszketnek tagjaim! Lelkem is csupa reszketés, és te, URam, meddig késel?”* (Zsolt 6,3-4) Ezen különösen is jól látható, hogy a lélek és a test is fél, a lélekben és a testben is megjelenik a fájdalom. S mindegyik zsoltáros az Úrhoz kiállt segítségért.

4. Befejezés

Amint azt láthattuk, az embert a betegsége szorosan Istenhez kapcsolja. A traumák, nagy veszteségek, a nehézségek mindig közelebb visznek Istenhez és egy egyre elmélyültebb Istenkapcsolathoz. Ennek a hátterét nagyon személetesen mutatta be a két zsoltár. A zsoltárosoktól mindenki elfordult és nem maradt más, mint Isten. Ez egy egyértelmű utalás arra, hogy az embernek (legfőképpen a bajban) nincs sehonnan máshonnan erőforrása, Istent kivéve.

A dolgozatból egyértelművé vált, hogy az ókori zsidó társadalomban a betegségek kezelése máshogy ment, mint ma, hiszen ma már inkább segítenénk egy társunkon. Minthogy elkerülnénk, ám az elmúlt évek covidos időszakában sajnos megélhettük azt is, hogy a félelem vezetett minket és ezért inkább elkerültük beteg társainkat. Bár nem kaptunk teljes képet arról, hogy tulajdonképpen pontosan milyen betegségek jelennek meg az Ószövetségben, összefoglaló képet alkothatunk a betegségek gyakoriságáról. Jelentősen megterheltek az emberek, közösségek életét gyakoriságukkal. Ebből a rövid összefoglalóból is látni lehet, hogy a betegség mindig aktuális téma, és már az ószövetségi időkben is foglalkoztatta az embereket. Ezek a szövegek támogatást, iránymutatást nyújthattak, nyújthatnak a beteg emberek vagy a másokat betegségükben támogatók számára. A betegségek témája is alátámasztja, hogy a Biblia mindig aktuális és a szövegek mindig időszerűek maradnak.

Végezetül fontos kiemelni, hogy az Ószövetségben, a zsoltárokból élénk kerülő fájdalom, szenvedés az Újszövetségben is megjelenik Jézus kereszthalálakor, Máté evangéliumának szenvedéstörténetében. Itt Jézus a kereszten a 22. zsoltárt idézi, ebből is látszik, hogy a zsoltárokból tükröződő szenvedéstapasztalatok mennyire alkalmasak Jézus passiójának megfogalmazására. Úgy gondolom ezen verssorok tudják ezt a dolgozatot méltóan lezárni.

„Én Istenem, én Istenem, miért hagytál el engem? Távol van tőlem a segítség, pedig jajgatva kiáltok! Istenem! Hívlak nappal, de nem válaszolsz, éjszaka is, de nem tudok elcsendesedni.

Pedig te szent vagy, trónodon ülsz, rólad szólnak Izráel dicséretei. Benned bíztak őseink, bíztak, és megmentetted őket. Hozzád kiáltottak segítségért, és megmenekültek, benned bíztak, és nem szégyenültek meg.” (Zsolt22, 2-6)

5. Bibliográfia

- ❖ BEAUCHAMP, Paul: *A zsoltárok világa*. Ford. Vajda András. Bencés Kiadó és Terjesztő Kft., Pannonhalma, 2003.
- ❖ BERLEJUNG, Angelika - FREVEL, Christian: *Handbuch theologischer Grundbegriffe zum Alten und Neuen Testament (HGANT)* 5. Auflage. Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt, 2016. 301-305.o.
- ❖ *Biblia, Magyarázó Jegyzetekkel - Istennek az Ószövetségben és Újszövetségben adott kijelentése*. Kálvin János Kiadó, Budapest, 2004.
- ❖ BOROS István: *Szent Jeromos Bibliakommentár I., Az Ószövetség könyveinek magyarázata*. Szent Jeromos Katolikus Bibliatársulat, Budapest, 2002.
- ❖ CZANIK Péter: *Ézsaiás könyvének magyarázata I-39. Fejezet*. Iránytű kiadó, Budapest-Gödöllő, 1997.
- ❖ DR. KÖVÁRY ZOLTÁN: Küzdelem a hiteles létezésért – betegség, megismerés és egzisztencia, I. rész <https://mindsetpszichologia.hu/kuzdelem-a-hiteles-letezesert-betegseg-megismeres-es-egzisztencia-i-resz> (letöltés: 2023. 03. 20.)
- ❖ dr. RAJNA Péter 2021. Pszichoszomatikus tünetek és betegségek: a medicina vakfoltja. *Eredeti közlemény*. CLXII. évf. 7. sz. 252-261. o.
- ❖ Dr. TÓTH Kálmán - TARR Kálmán - Dr. SZATHMÁRY Sándor - CZEGLÉDY István: *A szentírás magyarázata I., Általános tájékoztató a Szentírásról -Az Ószövetség könyveinek magyarázata, Genézis-Jób könyve – Jubileumi kommentár*. Kálvin János Kiadó, Budapest, 1995.
- ❖ EGERESI László Sándor: *Bibliai héber–magyar szótár*. Kálvin János Kiadó, Budapest, 2022.
- ❖ FOHRER, Georg: *Krankheit im Lichte des Alten Testaments*, in: ders. (Hg.), *Studien zu alttestamentlichen Texten und Themen (1966-1972)*. De Gruyter, Berlin; New York, 1981. 172-187.o.
- ❖ GERSTENBERGER, Erhard S.: *Psalms, Part 1 with An Introduction to Cultic Poetry*. William B. Eerdmans Publishing Company, Grand Rapids – Michigan, 1991. (The From of teh Old Testament Literature Volume 14.)
- ❖ GYARMATHY-BENCZE Boróka: Bűn, betegség, pszichoszomatika a Zsoltárok könyvében. *Studia Universitatis Babes-Bolyai, Theologia Reformata Transylvanica*. 2013/2. 5 - 24. o.

- ❖ GYÖKÖSSY Endre: *Magunkról magunknak*. 10. kiad. Szent Gellért Kiadó és Nyomda, Budapest, é.n.
- ❖ HAAG, Herbert: *Bibliai Lexikon*. Szent István Társulat, Budapest, 1989.
- ❖ HINZ, Christoph: *Die Krankheitspsalmen: Ein Gespräch mit ihren Betern. Evangelische*. 2. kiad. Verlagsanstalt GmbH, Leipzig, 1995.
- ❖ JANOWSKI, Bernd – LIESS, Kathrin (Hg.): *Der Mensch im alten Israel. Neue Forschungen zur alttestamentlichen Anthropologie*. Herders biblische Studien (HBS 59), Freiburg; Basel; Wien, 2009. 3-40. o.
- ❖ JENNI, Ernst – WESTERMANN, Claus: *Theologisches Handwörterbuch zum Alten Testament*. Band I. Chr. Kaiser; Theologischer, München [Germany]; Zürich [Switzerland], 1971.
- ❖ KRAUS, Hans-Joachim: *Psalmen 1*. Neukirchener Verlag, Neukirchen 1961. (Biblischer Kommentar Altes Testament 15/1.
- ❖ OEMING, Manfred: „*Mein Herz ist durchbohrt in meinem Inneren*“ (Ps109,22) – *Krankheit und Leid in alttestamentlicher Sicht*, in: ders., *Verstehen und Glauben. Exegetische Bausteine zu einer Theologie des Alten Testaments*. Philo, Berlin, 1994/2003. 243-259. o.
- ❖ PETERS, Benedikt: *Kommentar zu den Psalmen 1 – 41*. Christliche Literaturverbreitung (CVL), Bielefeld, 2017.
- ❖ RÓZSA Huba: *Az Ószövetség keletkezése II., Bevezetés az Ószövetség könyveinek irodalom - és hagyománytörténetébe*. Szent István Társulat, Budapest, 1996.
- ❖ SEYBOLD Klaus: *Das gebet des Kranken im Alten Testament*. Kohlhammer, Stuttgart; Berlin; Köln; Mainz, 1973.
- ❖ SEYBOLD, Klaus – MÜLLER, Ulrich: *Krankheit und Heilung. (Urban-Kohlhammer Taschenbücher Biblische Konfrontationen)*. Kohlhammer, Stuttgart, 1978.
- ❖ SPIECKERMANN, Hermann: *Psalmen: Band 1: Psalm 1-49*. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 2022. (Das Alte Testament Deutsch Atd - Neubearbeitungen, 14)
- ❖ STAUBLI, Thomas – SCHROER, Silvi: *Menschenbilder der Bibel*. Ostfildern, Patmos, 2014.
- ❖ WOLFF, Hans Walter: *Az Ószövetség antropológiája*. Ford. Blázi György. Harmat – PRTA, Budapest, 2001.